

ISSN 2786-5649 (Print)
ISSN 2786-5657 (Online)

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

Заснований
у 2009 р.

Ампаро

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення
№ 2607 від 29.08.2024 року.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа –
Запорізький національний університет
(вул. Університетська, буд. 66, м. Запоріжжя, 69600,
znu@znu.edu.ua, тел. +38 (061) 228-75-08).

Адреса редакції:
Україна, 69063,
м. Запоріжжя,
пр. Соборний, б. 74, к. 101

№ 1, 2025

Телефон
для довідок:
+38 066 53 57 687

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

DOI Ампаро
<https://doi.org/10.26661/2786-5649>
DOI № 1/2025
<https://doi.org/10.26661/2786-5649-2025-1>

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet вченою радою ЗНУ (протокол засідання № 9 від 25.03.2025 р.)

На підставі Наказу Міністерства освіти та науки України № 409 від 17.03.2020 р. (Додаток 1) журнал внесений до переліку фахових видань категорії «Б» у галузі юридичних наук (081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність», 293 «Міжнародне право»).

До 25 березня 2021 р. журнал виходив під назвою «Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки».

У зв'язку зі зміною назви журналу було внесено відповідні зміни до Переліку наукових фахових видань України на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 735 від 29.06.2021 р. (Додаток 3).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 2607 від 29.08.2024 р.

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, італійська, литовська, французька.

Науковий журнал «Ампаро» внесено до Міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International» (Польща) (з 1 січня 2015 р.).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Головний редактор	– Коломоєць Т.О., доктор юридичних наук, професор
Заступник головного редактора	– Колпаков В.К., доктор юридичних наук, професор
Відповідальний редактор	– Верлос Н.В., доктор юридичних наук, доцент

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Биргеу М. М.	– доктор юридичних наук, професор (Республіка Молдова)
Болокан І. В.	– доктор юридичних наук, доцент
Бондар О. Г.	– доктор юридичних наук, професор
Боуз Х.	– LLB, MSc, PhD, FHEA (Велика Британія)
Ботнару С.	– доктор юридичних наук, доцент (Республіка Молдова)
Бринза С.	– професор, доктор хабіліт. (Республіка Молдова)
Віхляєв М. Ю.	– доктор юридичних наук, професор
Вордхо Б.	– PhD, LLB, LLM (Велика Британія)
Галіцина Н. В.	– доктор юридичних наук, професор
Діхтієвський П. В.	– доктор юридичних наук, професор
Дудоров О.С.	– доктор юридичних наук, професор
Ібрагімов С. І.	– доктор юридичних наук, професор (Республіка Таджикистан)
Курінний Є. В.	– доктор юридичних наук, професор
Кушнір С. М.	– доктор юридичних наук, професор
Ожеховський М. П.	– доктор хабіліт., професор (Республіка Польща)
Руні Дж.	– доктор, доцент (Велика Британія)
Стеценко С. Г.	– доктор юридичних наук, професор
Тошек Б.	– доктор політичних наук, професор (Республіка Польща)
Уільям Дж. Уоткінс	– доктор юридичних наук (Південна Кароліна, США)
Федчишин Д. В.	– доктор юридичних наук
Шарая А. А.	– доктор юридичних наук, доцент

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Курінний Є. В.

*ВИБІР ПРІОРИТЕТНОСТІ МІЖ ПРАВОМ ГРОМАДЯН
НА ВИЩУ ОСВІТУ ТА ОБОВ'ЯЗКОМ ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ
В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....* 5

РОЗДІЛ ІІ. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Неділько С. М.

*ГАРАНТІЙНИЙ ЛИСТ-ЗОБОВ'ЯЗАННЯ КЛУБУ ВЗАЄМНОГО СТРАХУВАННЯ
ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.....* 12

РОЗДІЛ ІІІ. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

Одинцова В. І.

*ПРАВОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ
ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ.....* 21

РОЗДІЛ ІV. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Гаврилюк Р. О., Пацурківський П. С.

*РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....* 27

Ivanova R. Yu.

*INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL INSTITUTIONS AND UKRAINE'S
INTEGRATION INTO GLOBAL CUSTOMS AND TAX STANDARDS.....* 38

РОЗДІЛ V. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Жибак А. А.

*УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ОНЛАЙН-ПОСЛУГ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ РЕГУЛЮВАННЯ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ.....* 43

CONTENTS

SECTION I. CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW

Kurinyi Ye. V.

<i>THE CHOICE OF PRIORITY BETWEEN THE RIGHT OF CITIZENS TO HIGHER EDUCATION AND THE DUTY TO PROTECT THE HOMELAND IN THE CONTEXT OF EXISTENTIAL WAR IN UKRAINE.....</i>	5
--	---

SECTION II. ECONOMIC LAW, ECONOMIC PROCEDURE LAW

Nedilko S. M.

<i>LETTER OF UNDERTAKING OF A PROTECTION AND INDEMNITY CLUB AS A SECURITY FOR A CLAIM IN COMMERCIAL PROCEEDINGS.....</i>	12
--	----

SECTION III. LAND LAW; AGRICULTURAL LAW; ENVIRONMENTAL LAW; NATURAL RESOURCES LAW

Odintsova V. I.

<i>LEGAL INCENTIVES OF RATIONAL LAND USE AND PROTECTION.....</i>	21
--	----

SECTION IV. ADMINISTRATIVE LAW AND PROCEDURE; FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW

Havrylyuk R. O., Patskurkivskyi P. S.

<i>DEVELOPMENT OF FINANCIAL LEGISLATION OF UKRAINE DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....</i>	27
--	----

Ivanova R. Yu.

<i>INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL INSTITUTIONS AND UKRAINE'S INTEGRATION INTO GLOBAL CUSTOMS AND TAX STANDARDS.....</i>	38
---	----

SECTION V. INTERNATIONAL LAW

Zhybak A. A.

<i>IMPROVING UKRAINIAN LEGISLATION ON ONLINE SERVICES IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION: IMPLEMENTATION OF EUROPEAN EXPERIENCE IN REGULATING ONLINE PLATFORMS.....</i>	43
---	----

РОЗДІЛ І. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2025-1-01>

ВИБІР ПРІОРИТЕТНОСТІ МІЖ ПРАВОМ ГРОМАДЯН НА ВИЩУ ОСВІТУ ТА ОBOB'ЯЗКОМ ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Курінний Є. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна*

Ключові слова: право, Конституція України, захист Вітчизни, вища освіта, сили оборони, воєнний стан, мобілізація.

В умовах дії режиму воєнного стану виникає певна суперечність між правом громадянина на вищу освіту та його обов'язком щодо захисту Вітчизни. Характерними прикладами організаційно-правових протиріч у сфері вищої освіти нашої країни під час війни є значне зростання кількості великовікових чоловіків-студентів платної денної форми навчання та помітне збільшення бажаних навчатися в аспірантурі осіб чоловічої статі, котрі як й особи з першої категорії, підлягають мобілізації. Якщо у 2022 році можливістю отримати таку легальну відстрочку від мобілізації скористалися близько 85 тис. чоловіків призовного віку, то у 2023 році мова йшла уже приблизно про 110 тис. Також, у порівнянні з 2022 роком кількість чоловіків, які почали навчатись в аспірантурі за контрактом, у 2023 році зросла у 15 разів. Причини такого гендерного і вікового дисбалансу очевидні – статус студента або аспіранта гарантує відстрочку від мобілізації у період воєнного стану, ще одна причина – додатковий дохід окремих ЗВО. З метою виправлення даної суперечливої ситуації українським парламентом 11 квітня 2024 року був прийнятий Закон України № 3633-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку», а МОН України підготував Наказ № 910 від 24.06.2024 «Про деякі особливості набуття та поновлення статусу здобувача освіти». Як довела практика, нормативно-правова регламентація проведення мобілізації в теперішніх українських реаліях, потребує свого подальшого вдосконалення, зокрема не можна виключати наступного звуження кола осіб, які здобувають вищу освіту та навчаються в аспірантурі та не підлягають мобілізації. Констатується, що за обставин триваючої вже четвертий рік в Україні екзистенційної війни на виснаження, конституційний обов'язок захисту Вітчизни має беззаперечний пріоритет над передбаченим Конституцією України правом на вищу освіту.

THE CHOICE OF PRIORITY BETWEEN THE RIGHT OF CITIZENS TO HIGHER EDUCATION AND THE DUTY TO PROTECT THE HOMELAND IN THE CONTEXT OF EXISTENTIAL WAR IN UKRAINE

Kurinyi Ye. V.

Doctor of Law, Professor;

Professor at the Department of Constitutional and Administrative Law,

Zaporizhzhia National University

Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

Key words: *law, Constitution of Ukraine, defense of the Fatherland, higher education, defense forces, martial law, mobilization.*

Under martial law, there is a certain contradiction between a citizen's right to higher education and his or her duty to defend the Motherland. Typical examples of organizational and legal contradictions in the field of higher education in our country during the war are a significant increase in the number of elderly male students on paid full-time basis and a noticeable increase in the number of men who want to study in graduate school, who, like persons from the first category, are subject to mobilization. While in 2022, about 85,000 men of military age took advantage of the opportunity to receive such a legal deferral from mobilization, in 2023 the number was already about 110,000. Also, compared to 2022, the number of men who started postgraduate studies under contract in 2023 increased 15 times. The reasons for this gender and age imbalance are obvious: the status of a student or postgraduate student guarantees a deferral from mobilization during martial law, and another reason is the additional income of some higher education institutions. In order to remedy this controversial situation, on April 11, 2024, the Ukrainian Parliament adopted Law of Ukraine No. 3633-IX "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Certain Issues of Military Service, Mobilization and Military Registration", and the Ministry of Education and Science of Ukraine prepared Order No. 910 of 24.06.2024 "On Certain Peculiarities of Acquiring and Renewing the Status of an Education Student". As practice has shown, the legal regulation of mobilization in the current Ukrainian realities requires further improvement, in particular, further narrowing of the circle of persons who receive higher education and study in postgraduate programs and are not subject to mobilization cannot be ruled out. The author states that under the circumstances of the existential war of attrition that has been going on in Ukraine for the fourth year, the constitutional duty to defend the Fatherland has an undeniable priority over the right to higher education provided for by the Constitution of Ukraine.

Вступ. В умовах триваючої вже четвертий рік в нашій країні широкомасштабної війни накопичилось чимало прикладів індивідуальної чи групової поведінки, дій та рішень наших співвітчизників, до яких можна застосувати безальтернативні оціночні висновки або виключно позитивного чи тільки негативного соціального забарвлення.

Наприклад сам факт безпосередньої участі у захисті України не може не викликати вдячність та шанування до військовослужбовців наших сил оборони, і навпаки, перебуваючи у здоровому глузді та твердій пам'яті важко солідаруватися з особами, які використовують можливості своєї владної посади з асоціальними намірами – в умовах війни перетворили в безперервний механізм для особистого чи «артільного» збагачення.

Однак існують так звані ситуації формальної неоднозначності, коли на перший погляд людина не порушує закон та використовує надане їй конституційне право на вищу освіту для подальшого свого саморозвитку та самовдосконалення, яке за теперішніх обставин війни, надає їй можливість уникнути від виконання такого ключового конституційного обов'язку як захист Вітчизни.

Зокрема, відповідно до частини 1 статті 17 Конституції України (далі – КУ) – захист суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (частина 1 статті 17 Конституції України).

А норми статті 65 КУ проголошують, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також шанування її державних символів є конституційним обов'язком громадян України.

Розділ XIV Кримінального кодексу України містить три статті, норми яких передбачають кримінальну відповідальність за порушення призову та мобілізації, це: стаття 336. «Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період»; стаття 336⁻¹ «Ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації» та стаття 336⁻² «Ухилення від прийняття на військову службу за контрактом».

У той же час, частина 3 статті 53 КУ надає громадянам право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Окрім того, дане конституційне положення не виключає можливості отримати вищу освіту за оплату в закладах вищої освіти (ЗВО) незалежно від їх форм власності (державної, комунальної або приватної).

Як зазначалося раніше, в умовах дії режиму воєнного стану виникає певна суперечність між правом громадянина на вищу освіту та його обов'язком щодо захисту Вітчизни, що детермінує необхідність вивчення цього питання наприкладному та науковому та рівнях.

Враховуючи, що безпосередньо означена проблема дотепер залишається малодослідженою, у ролі науково-теоретичної основи для її подальшого розгляду мають бути використані праці насамперед вітчизняних провідних науковців з конституційного та адміністративного права. А головна **мета** даної роботи полягатиме у визначеності пріоритетності між правом громадян на вищу освіту та обов'язком захисту Вітчизни в умовах продовження екзистенційної війни в Україні.

На початку викладення основного матеріалу, слід відмітити, що світу небезпідставно можна вважати одним з найважливіших чинників не тільки у процесах становлення людської особистості, а й постійного, безперервного розвитку конкретного суспільства і держави.

Людина з моменту свого народження завжди перебуває у стані пізнання оточуючого світу, оцінки подій, які відбуваються навколо неї та вироблення на підставі них відповідних висновків, що поступово формують різноманітні знання, цінності, навички сукупність яких складає її власний життєвий досвід.

Однак процес пізнання та розвитку конкретної людини не може обмежуватися лише власним досвідом, для того щоб набути більш об'ємної

та корисної інформації, людина повинна опанувати достатній обсяг формалізованих знань, накопичених та узагальнених за життя попередніх поколінь людства. Саме для цього необхідна освіта, визначення якої можна зустріти у різноманітних варіантах, насамперед, наукового походження.

В одному з перших положень Закону України «Про освіту» № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року, освіта визначається як основа інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорука розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Згідно частини першої статті 10 згаданого вище Закону, невід'ємними складниками системи освіти є: дошкільна освіта; повна загальна середня освіта; позашкільна освіта; спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; вища освіта; освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта.

З наведених елементів системи освіти вища освіта є найбільш престижним та конкурентним різновидом, бо за умов її належного (якісного) набуття, вона сприяє більшій перспективі досягненню різнобічного становлення особистості, її позитивній самореалізації, формуванню конкурентоспроможного людського капіталу, повному та всебічному формулюванню та реалізації суспільних потреб, за допомогою підготовлених кваліфікованих спеціалістів.

Відповідно до пункту 5 частини 1 статті 1 Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 року вища освіта (далі ВО) це – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

За 33 роки української незалежності, заклади системи ВО України пройшли достатньо наси-

чений і водночас суперечливий шлях свого становлення, надаючи різноманітні освітні послуги широким верствам українського населення. До недавнього часу, однією з негативних ознак системи функціонуючих закладів вищої освіти (ЗВО, до 2017 року – ВНЗ) була їх невинуватена багаточисельність, яка з одного боку розширювала доступність набуття вищої освіти, а з іншого – на порядок знижувала якість освітніх послуг, що надавались маловідомими ЗВО.

Даний парадокс можна вважати прикладом першої організаційно-правової (управлінської) суперечності у сфері функціонування вітчизняної ВО, бо за таких обставин виникала явна невідповідність між об'єктивно існуючими суспільними потребами у щорічній підготовці ЗВО лімітованої існуючими запитами держави і суспільства кількості фахівців (економістів, юристів, психологів) та набагато більшої чисельності таких спеціалістів, які щороку готувались ЗВО (насамперед приватної форми власності).

З часом, у декілька етапів вдалося певним чином вирішити зазначену проблему, за допомогою відчутного скорочення чисельності вказаних закладів шляхом їх злиття або ліквідації.

Після початку широкомасштабної війни 24 лютого 2022 року, в українській системі ВО постали принципово нові проблеми та виклики, головними з яких можна вважати – організацію та дотримання безпечних умов навчання, суттєве зменшення кількості абітурієнтів та брак професорсько-викладацького складу з окремих спеціальностей у зв'язку виїздом за кордон помітної кількості таких фахівців (насамперед жіночої статі).

Втім, в умовах війни знов постало питання оптимізації кількості ЗВО в Україні. Зокрема на початку листопада 2024 року заступник міністра освіти і науки України М. Вінницький заявив, що в Україні планують скоротити кількість вищих навчальних закладів приблизно до 100. Причиною цього є проблема демографії..., яка показує, що 15 років тому в нас було 630 тисяч випускників шкіл. У 2024 році буде трохи більше ніж 300 тисяч випускників, і ми говоримо, що рухаємося в бік 250 тисяч реальної бази потенційних студентів. А мережа була побудована на 600 тисяч [1].

Вирішуючи наведене управлінське протиріччя (невідповідність кількості навчальних місць суттєво зменшеній чисельності випускників шкіл), необхідно враховувати декілька організаційних нюансів. По-перше, щорічна кількість абітурієнтів ЗВО не обмежуються лише особами, які тільки-но завершили шкільне навчання. По-друге, зважати на усі існуючі форми навчання, що передбачені у системі ВО, які не обмежуються лише денною формою. По-третє, можливість суттєвого збільшення абітурієнтів ЗВО за рахунок демобілі-

зації молодих людей, які зараз служать у лавах сил Оборони України (безперечно у разі завершення режиму дії воєнного стану в нашій державі).

Також не слід забувати про десятки тисяч молодих українських громадян, котрі є студентами іноземних ЗВО та, як свідчить накопичена практика, після завершення навчання значна частина з яких не повернеться на Батьківщину. А це проблема насамперед неналежної конкурентоздатності системи ВО України (насамперед з ВО такої країни-сусідки як Польща, у якій навчається переважна більшість українських «зарубіжних» студентів).

Дуже характерними прикладами організаційно-правових суперечностей у сфері ВО нашої країни під час війни є значне зростання кількості великовікових чоловіків-студентів платної денної форми навчання та помітне збільшення бажаючих навчатися в аспірантурі осіб чоловічої статі, котрі як й особи з першої категорії, підлягають мобілізації.

Так, за даними NGL.media, якщо у 2022 році можливістю отримати легальну відстрочку від мобілізації скористалися близько 85 тис. чоловіків призовного віку, то у 2023 році мова йшла уже приблизно про 110 тис. Найбільш різке зростання кількості студентів-чоловіків помітне у вікових категоріях 30+ (2021 – 2186, 2022 – 30277, 2023 – 43722) і 40+ (2021 – 884, 2022 – 15055, 2023 – 27728).

Причини такого гендерного і вікового дисбалансу очевидні – статус студента гарантує відстрочку від мобілізації у період воєнного стану. Є ще одна причина – додатковий дохід для окремих Вишів. Виходячи з середньої вартості навчання і кількості вступників, у 2023 році українські ЗВО отримали понад 2,6 млрд грн лише за рахунок чоловіків далеко не студентського віку. У 2022 році такий додатковий дохід складав 1,7 млрд грн [2].

З метою виправлення даної суперечливої ситуації українським парламентом 11 квітня 2024 року був прийнятий Закон України № 3633-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку», який пунктом 1 частини 3 статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» передбачено, що призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період не підлягають здобувачі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти і здобувають рівень освіти, що є вищим за раніше здобутий рівень освіти у послідовності, визначеній частиною другою статті 10 Закону України «Про освіту», а також докторанти та особи, зараховані на навчання до інтернатури.

Також з метою зменшення штучного ажіотажу «навчання на науковця» в умовах війни (у порівнянні з 2022 роком, кількість чоловіків, які почали навчатись в аспірантурі за контрактом у 2023 році зросла у 15 разів), МОН України своїм Наказом № 910 від 24.06.2024 «Про деякі особливості набуття та поновлення статусу здобувача освіти» на період дії правового режиму воєнного стану в Україні, суттєвим чином перекрило існуючі до недавнього часу лазівки ухилення від мобілізації за допомогою різноманітних форм навчання в аспірантурі.

Таке рішення знайшло свою підтримку не в усіх парламентаріїв нашої країни. Зокрема, народний депутат України К. Мамка вважає, що Наказ МОН № 910 є таким, що суперечить чинному законодавству та є дискримінаційним по відношенню до громадян України, які хочуть вступити в аспірантуру та тих, хто вже там навчається.

З огляду на те що: по-перше, вступ на аспірантуру у 2024 році можливий лише на денну форму навчання за державним замовленням та неможливий вступ до аспірантури на денну форму навчання за контрактом; по-друге, переведення з інших форм навчання на денну форму навчання буде недоступним; по-третє, поновлення навчання на денній формі дозволяється лише особам, які не є військовозобов'язаними, а також іншим категоріям, яким законно дозволено переривати навчання (вагітність, військова служба, медики тощо).

Тому потрібно МОН та Кабміну вносити зміни щодо знаходження балансу між аспірантурою за контрактом та забезпечення мобілізаційних резервів [3].

З такою позицією можна було б погодитись, якби не одне «але», що безпосередньо стосується об'єктивної дійсності, а саме перебування України в умовах війни з супротивником, який має кількарізову перевагу у живій силі, засобах ведення бойових дій та відповідних матеріально-фінансових можливостей, а також не приховує своїх намірів щодо знищення української держави та перетворення українців у кращому випадку у покірних та манкуртизованих малоросів.

Перелічені обставини, а також необхідність продовження відбиття широкомасштабної агресії РФ, яка триває вже четвертий рік, не сприяє зняття з порядку денного виконання українськими громадянами конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, передбаченого статтею 65 КУ.

В умовах дії режиму воєнного стану, основною правовою формою реалізації зазначеного обов'язку є мобілізація.

Згідно абзацу 4 статті 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» № 3543-ХІІ від жовтня 1993 року, мобілізація – комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного пере-

ведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Зрозуміло, що за теперішніх умов мобілізація є загальною та відкритою, а також, що до 24 лютого 2022 року робота з мобілізаційної підготовки та мобілізації здійснювалася в Україні у значній мірі формально та безсистемно. У порівнянні з часами навіть «пізнього» СРСР, коли можливість та реальність воєнного конфлікту з країнами НАТО у переважній більшості радянського населення не викликала сумнівів, діяльність пов'язана з допризовною та мобілізаційною підготовкою була організована на більш високому професійному рівні та мала більш помітні результати.

Здійснюючи невеличкий ретроспективний погляд, також потрібно враховувати так зване патріотичне виховання молоді як невід'ємну складову комуністичної ідеології, постулати якої безперервно доводилися населенню з усіх радіоточок та переважно чорно-білих телеприймачів того часу. Недаремно військова служба в рядах Збройних Сил СРСР визначалась ст. 63 Конституції 1977 року, як почесний обов'язок радянських громадян.

Нажаль, позбувшись радянських ідеологічних пут, керівництво української держави за більше ніж 30 років, так й не спромоглися виробити пріоритетну (непанівну) ідеологію здорового глузду, яка б містила чіткі та зрозумілі світоглядні ціннісні орієнтири для людини-громадянина, котра з ненайкращих радянських реалій спробою опинилась у фактично протилежному формаційному середовищі, у якому лицемірство, безвідповідальність або примітивне жлобство й досі для значної частини населення вважаються достатньо природними проявами людських вад.

За таких обставин основний мобілізаційний «тягар» фактично випав на два покоління українців – перше, громадяни, які народилися у 60-70 роках та друге у 80-90 роках минулого століття.

Для найбільш старших представників першого покоління (людей народжених у 1963 – 1971 роках), які за радянських часів у своїй переважній більшості пройшли строкову службу у Збройних Силах і були сформовані як особистості до розпаду СРСР, усвідомлення своїх обов'язків (насамперед щодо захисту Вітчизни) у значній мірі домінувало над потребою забезпечення своїх конституційних прав, бо в умовах превалювання державної форми власності на засоби виробни-

цтва, більшість з них реалізовувалася автоматично (право на освіту, охорону здоров'я, працю, відпочинок тощо), окрім окремих політичних, економічних та культурних прав (свобода слова, право на збори та мітинги, право на приватну власність, свобода віросповідання тощо).

Для осіб, котрі складають другу половину першого покоління (1972-1980 роки народження) та друге покоління мобілізованих українських громадян, характерним є те, що їх світосприйняття остаточно було сформовано під час процесів становлення української незалежності. Для яких окрім відомого позитиву, були властиві й такі негативні тенденції як впровадження в нашої країні засад примітивного (дикого) капіталізму, який супроводжувався численними випадками далекої від справедливості приватизації об'єктів колишньої державної власності. Тому світоглядні пріоритети представників цих поколінь формувалися на першочерговості свого виживання, яке супроводжувалося потребою в належній реалізації своїх прав (насамперед, соціального характеру).

У свою чергу, конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни за вказаних суспільних реалій, переважною більшістю українських громадян до 2014 року (першого етапу агресії рф), розглядався як якась малореальна, майже фантазійна вірогідність.

Наведений стислий огляд є достатньо умовний, бо кожне покоління людей не дивлячись на певні об'єднавчі характеристики, має певні прошарки пасіонарних осіб, активність яких творить історію країни і людства. Зокрема, не слід залишати поза увагою патріотизм десятка тисяч українських добровольців (таких різних за віком, за майновим станом, місцем проживанням), котрі у перші дні великої війни без вагань пішли боронити свій рідний край.

З наближенням 24 лютого 2022 року збільшувалося усвідомлення українськими громадянами реальності широкомасштабного вторгнення рф та необхідності супротиву цьому потенційному лиху. Так, за результатами соціологічного опитування Київського міжнародного інституту соціології, оприлюдненими 15 лютого 2022 року 57,5% українців були готові обороняти свій населений пункт у разі вторгнення росії, зокрема 37,3% візьмуть до рук зброю. Ці показники зросли (відповідно плюс 7,3% та плюс 3%) проти грудня 2021 року, коли здійснювалося попереднє аналогічне опитування [4].

В той же час, опитування компанії IBRiS, проведене в сусідній Польщі наприкінці 2023 року, показало, що у разі збройного нападу росії добровольцями до армії пішли б лише 16% громадян.

Третина опитаних (29%), заявили, що зайнялися б волонтерською діяльністю; 37,4% виїхали б із сім'єю за кордон, а 25,5% – евакуювалися б у безпечне місце в межах країни. 22% поляків заявили, що нічого не робитимуть. А 11,6% не змогли передбачити свою реакцію.

В Естонії останнє опитування, проведене Міноборони та OÜ Eesti Uuringukeskus, показало, що дві третини населення були б готові брати участь в оборонній діяльності у разі нападу іноземної держави: 34% – точно б брали участь, 30% – скоріше готові взяти участь. Цілком до такого не готові 13%.

У Литві, за даними опитування Вільнюського університету, близько 30% громадян готові захищати країну зі зброєю в руках. Ще 59% готові зробити свій внесок в оборону іншими способами.

У Німеччині 40% громадян не готові захищати країну зі зброєю у разі воєнного нападу, з'ясував інститут Forsa. Точно готові воювати за країну 17% респондентів, «ймовірно» готові – 19%.

Опитування YouGov, проведене у Великій Британії серед населення віком від 18 до 40 років, показало: 38% британців відмовилися б служити в армії у разі світової війни, а у разі загрози вторгнення до їхньої країни таких було б 30% [5].

Безумовно наведені результати не можна сприймати як стовідсоткові, об'єктивні дані, як свідчить досвід України, позитивні відповіді на подібні питання є дещо завищеними, в той же час їх аналіз дозволяє здійснити певні висновки. Зокрема, чим далі на захід від України, тим менше питома вага громадян конкретних країн готових стати на захист своєї Батьківщини. Крім того, мобілізації немає альтернатив, з огляду на малочисельність Збройних Сил європейських держав НАТО, які організовували свою оборону та безпекову політику на сподіванні відбиття ймовірної агресії рф розташованими в Європі американськими військами.

У вирішенні питань мобілізації, потенційні жертви нападу рф мають враховувати накопичений досвід (як позитивний, так й негативний) нашої держави. Насамперед це зміни, що передбачені Законом України «Про внесення до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби та військового обліку» № 3633-IX від 11 квітня 2024 року, положеннями якого були внесені зміни до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», що уточнили перелік військовозобов'язаних, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації. А також, звузили перелік осіб, котрі здобувають фахову передвищу та вищу освіту та не підлягають призову на військову службу під час мобілізації в особливий період.

Як довела практика виконання зазначеного законодавчого акту, нормативно-правова регламентація проведення мобілізації в теперішніх українських реаліях, потребує свого подальшого вдосконалення, зокрема не можна виключати наступного звуження кола осіб, які здобувають вищу освіту та навчаються в аспірантурі та не підлягають мобілізації.

Для тих хто буде вважати подібні кроки дискримінаційними і такими, що порушують право на освіту та при цьому будуть посилаються на частину 3 статті 22 КУ, у якій зафіксовано, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Пропонується звернутися та норм статті 64 КУ, у яких зазначається, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

Як бачимо, серед переліку наведених статей, стаття 53 КУ, яка закріплює право на освіту, – відсутня.

На підставі викладеного, можна **констатувати**, що за обставин триваючої вже четвертий рік в Україні екзистенційної війни на виснаження, конституційний обов'язок захисту Вітчизни має беззаперечний пріоритет над передбаченим КУ правом на вищу освіту.

Основними обґрунтуваннями такого висновку є: наведені вище положення статті 64 КУ, які не забороняють в умовах воєнного стану обмеження прав і свобод, зокрема права на вищу освіту передбаченого статтею 53 КУ; реальна можливість настання катастрофічних наслідків для українського народу та його держави у разі припущення помилок в організації та здійснення оборони країни, однією з ключових складових якої є мобілізація; досягнення хоча б відносної справедливості між мобілізованими громадянами які свідомо виконали свій обов'язок щодо захисту Вітчизни та тими особами, котрі з метою ухилення від виконання цього обов'язку, хотіли використати неадаптованість до умов війни окремих положень чинного освітнього законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Едуард Ткач. В Україні скоротять кількість університетів до 100 – що відомо. *Новини Live*. 9 листопада 2024. URL: <https://news.novyny.live/v-ukrayini-skorotiat-kilkist-universitetiv-do-100-shcho-vidomo-211783.html> (дата звернення 06.03.2025)
2. Хлопцям це подобається. URL: <https://ngl.media/2023/11/02/hloptsyam-tse-podobayetsya/> (дата звернення 06.03.2025)
3. Григорій Мамка. Мобілізація у сфері освіти: що змінилося у 2024. *Юридична газета*. 17 жовтня 2024. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mobilizaciya-u-sferi-osviti-shcho-zminilosya-u-2024-roc.html>
4. Олег Павлюк. Опитування: понад 57% українців готові чинити збройний опір росії. Це більше, ніж два місяці тому. *Суспільне новини*. 15 лютого 2022. URL: <https://suspilne.media/207405-opituvanna-ponad-37-ukrainciv-gotovi-ciniti-zbrojniy-opir-rosii-ce-bilse-niz-dva-misaci-tomu/> (дата звернення 07.03.2025)
5. Скільки європейців готові захищати свою країну зі зброєю в руках у разі війни. *Слово і діло*. 02 лютого 2024. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/02/infografika/svit/skilky-yevropejcziv-hotovi-zaxyshhaty-svoyu-krayinu-zbroyeu-rukax-razi-vijny> (дата звернення 07.03.2025)

REFERENCES

1. Eduard Tkach. V Ukraini skorotiat kil'kist universytetiv do 100 – shcho vidomo [The number of universities in Ukraine will be reduced to 100 – what is known]. *Novyny Live*. 9 lystopada 2024. Retrieved from: <https://news.novyny.live/v-ukrayini-skorotiat-kilkist-universitetiv-do-100-shcho-vidomo-211783.html> (дата звернення 06.03.2025)
2. Khloptsiam tse podobaietsia [Guys like it]. Retrieved from: <https://ngl.media/2023/11/02/hloptsyam-tse-podobayetsya/>
3. Hryhorii Mamka. Mobilizatsiia u sferi osvity: shcho zminylosia u 2024 [Mobilization in the field of education: what changed in 2024]. *Yurydychna hazeta*. 17 zhovtnia 2024. Retrieved from: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mobilizaciya-u-sferi-osviti-shcho-zminilosya-u-2024-roc.html>
4. Oleh Pavliuk. Opytuvannia: ponad 57% ukraintsiv hotovi chynyty zbroinyi opir rosii. Tse bilshe, nizh dva misiatsi tomu [Poll: over 57% of Ukrainians are ready to offer armed resistance to Russia. This is more than two months ago]. *Suspilne novyny*. 15 liutoho 2022. Retrieved from: <https://suspilne.media/207405-opituvanna-ponad-37-ukrainciv-gotovi-ciniti-zbrojniy-opir-rosii-ce-bilse-niz-dva-misaci-tomu/>
5. Skilky yevropeitsiv hotovi zakhyschaty svoiu krainu zi zbroieiu v rukakh u razi viiny [How many Europeans are ready to defend their country with weapons in hand in the event of war]. *Slovo i dilo*. 02 liutoho 2024. Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/02/infografika/svit/skilky-yevropejcziv-hotovi-zaxyshhaty-svoyu-krayinu-zbroyeu-rukax-razi-vijny>

РОЗДІЛ II. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК [346.542+368.13.2/.23]:346.91

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2025-1-02>

ГАРАНТІЙНИЙ ЛИСТ-ЗОБОВ'ЯЗАННЯ КЛУБУ ВЗАЄМНОГО СТРАХУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Неділько С. М.*аспірант кафедри господарського права і процесу**Національний університет «Одеська юридична академія»**Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна**orcid.org/0009-0005-4608-5091**nedelkosergei@gmail.com*

Ключові слова: клуб взаємного страхування, гарантійний лист-зобов'язання, морська вимога, арешт судна, забезпечення позову.

У статті досліджено правові підстави застосування гарантійних листів-зобов'язань клубів взаємного страхування згідно з Міжнародною конвенцією з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна. За результатами аналізу Кодексу торговельного мореплавства України та Господарського процесуального кодексу України з'ясовано, що чинним законодавством України не передбачено правових підстав скасування заходів забезпечення позову у разі надання гарантійних листів-зобов'язань Р&І клубів.

Встановлено, що клубні гарантії визнаються в більшості основних морських юрисдикцій світу та на сьогодні приймаються органами влади та судами багатьох держав. У статті висвітлено, що іноземні суди не приймають безпідставних заперечень заявників (позивачів) проти прийняття гарантійних листів-зобов'язань клубів взаємного страхування. Зроблено висновок, що обґрунтованими підставами їх відхилення можуть бути низька платоспроможність відповідного клубу та відсутність у нього активів, на які можна звернути стягнення. Досліджено підходи іноземних судів до оцінки платоспроможності клубів взаємного страхування на підставі оцінки їх кредитного рейтингу.

Виявлено переваги гарантійних листів-зобов'язань Р&І клубів порівняно з іншими видами забезпечення позову.

На підставі аналізу актуальних рішень українських господарських судів встановлено, що суди не приймають гарантійні листи-зобов'язання клубів взаємного страхування у якості єдиного, належного та достатнього заходу забезпечення позову. Обґрунтовано висновок про можливість прийняття судом гарантійних листів-зобов'язань Р&І клубів лише у разі надання відповідної згоди заявником (позивачем), який є фізичною особою-підприємцем або юридичною особою приватного права.

Проаналізовано зареєстрований Проєкт закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що стосуються торговельного мореплавства та судноплавства на внутрішніх водних шляхах № 11341 від 14.06.2024 року, надано його оцінку та пропозиції щодо доопрацювання, а саме обмеження кола клубів, гарантійні-листи зобов'язання яких можуть прийматися. Запропоновано застосувати такі критерії, як членство в Міжнародній групі Р&І клубів та підтвердження фінансової спроможності, зокрема через механізм оцінки кредитного рейтингу.

Запропоновано внести зміни до ч. 4 ст. 143 Господарського процесуального кодексу України, а саме передбачити можливість надання гарантійного листа-зобов'язання клубу взаємного страхування, що входить до Міжнародної групи клубів взаємної відповідальності судовласників, у якості забезпечення позову.

LETTER OF UNDERTAKING OF A PROTECTION AND INDEMNITY CLUB AS A SECURITY FOR A CLAIM IN COMMERCIAL PROCEEDINGS

Nedilko S. M.

Postgraduate Student at the Department of Commercial Law and Procedure

National University "Odesa Law Academy"

Fontanska road, 23, Odesa, Ukraine

orcid.org/0009-0005-4608-5091

nedelkosergeri@gmail.com

Key words: *protection and indemnity club, letter of undertaking, maritime claim, arrest of the vessel, interim relief.*

The article examines the legal grounds for the use of letters of undertaking issued by Protection and Indemnity Club under the International Convention Relating to the Arrest of Seagoing Ships. Based on the results of the analysis of the Merchant Shipping Code of Ukraine and the Commercial Procedural Code of Ukraine, it was found that current Ukrainian legislation does not provide for legal grounds to cancel the interim relief if a P&I club issues a letter of undertaking.

It was established that the clubs' letters of undertaking are recognised in the majority of maritime jurisdictions of the world and are currently accepted by the authorities and courts of many states. The article highlights that foreign courts do not accept unfounded objections of applicants (plaintiffs) against the acceptance of letters of undertaking. It was concluded that the low solvency of the relevant club and the lack of assets, which can be foreclosed on, may be qualified as the reasonable grounds for rejection of letters of undertaking. The approaches of foreign courts to assessing the solvency of protection and indemnity clubs based on their credit rating were examined.

The advantages of letters of undertaking issued by P&I clubs comparing to the other types of interim relief were identified.

Based on the analysis of current decisions of Ukrainian commercial courts, it was established that the courts do not accept letters of undertaking issued by protection and indemnity clubs as the only, appropriate and sufficient measure to secure a claim. It was concluded that a court may accept letters of undertaking issued by P&I clubs only if an applicant (plaintiff), who is an individual entrepreneur or a legal entity under the private law, gives his/her consent.

The registered Draft Law on amendments to certain legislative acts of Ukraine concerning merchant shipping and inland navigation No. 11341 dated 14.06.2024 was analysed, and its assessment and proposals for improvement were provided, namely, it was suggested to limit the range of the clubs whose letters of undertaking can be accepted. It was proposed to apply such criteria as membership in the International Group of P&I Clubs and confirmation of financial solvency, in particular through the mechanism of credit rating assessment.

It was proposed to amend part 4 of the Article 143 of the Commercial Procedural Code of Ukraine, namely, to stipulate the possibility of providing a letter of undertaking issued by the protection and indemnity club, which is a member of the International Group of P&I Clubs, as a security for a claim.

Постановка проблеми. Однією з найпопулярніших послуг, що надаються клубами взаємного страхування [protection and indemnity clubs або P&I clubs] в межах страхового полісу, є попередження арешту суден або допомога в забезпеченні звільнення заарештованих суден, які належать судовласникам, що вступили до клубу (члени

клубу), або перебувають під їхнім управлінням, шляхом надання забезпечення морської вимоги у вигляді гарантійного листа-зобов'язання [1]. Таке звільнення суден з-під арешту має особливе економічне значення, позаяк запобігає або мінімізує збитки від простою судна та відновлює баланс між майновими інтересами сторін морського

спору задіянням співмірних форм забезпечення морських вимог. Проте чинним законодавством України не передбачено правових підстав використання «клубних гарантій» у якості видів забезпечення позову, надання яких може бути окремою підставою для скасування арешту судна. А це, у свою чергу, знижує економічну обґрунтованість і комерційну привабливість морських рейсів до/з українських портів та підвищує ризиковість здійснення таких суднозаходів.

Особливо гостро окреслена проблема постає в умовах повномасштабного воєнного вторгнення росії до України. Наразі північно-західна частина Чорного моря, включаючи всі українські чорноморські порти, є зоною воєнних ризиків, внаслідок чого заходи до українських портів несуть загрозу для суден та їх екіпажів, а також є фінансово обтяжливими для судновласників у зв'язку з необхідністю придбання додаткового полісу страхування від воєнних ризиків [extra war risks insurance policy]. В подальшому ці витрати включаються до вартості фрахту з українських портів, що збільшує ринкову вартість української експортної продукції на світових ринках та істотно знижує її конкурентоздатність. Також збільшення логістичних витрат при імпорті товарів в Україну морським шляхом збільшує їх вартість для кінцевого споживача на внутрішньому ринку. Відтак, держава Україна повинна бути зацікавлена у створенні умов, зокрема ринкових, законодавчих, регуляторних тощо для мінімізації у будь-який спосіб ризиків судновласників при здійсненні суднозаходів до українських портів.

За наведених обставин проблематика надання гарантійних листів-зобов'язань клубів взаємного страхування у якості достатнього і належного забезпечення позову є важливим та актуальним напрямком наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми використання гарантійних листів-зобов'язань клубів взаємного страхування для звільнення морських суден з-під арешту досліджували такі іноземні науковці, як С.Дж. Гейзелвуд, П. Майберг, Д. Семарк. Серед вітчизняних вчених варто згадати О.В. Бульбу, В.А. Кулієва, М.О. Філіппських, які вивчали окремі аспекти надання гарантійних листів-зобов'язань Р&І клубами. Однак дослідження клубних гарантій, які проводилися вітчизняними вченими, носять, здебільшого, фрагментарний характер, у зв'язку з чим тема цієї статті зберігає свою актуальність.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження можливості надання гарантійного листа-зобов'язання клубу взаємного страхування у якості забезпечення позову в господарському процесі, в межах якого розглядається більшість заяв про забезпечення морських вимог шляхом накладення арешту на морські судна.

Виклад основного матеріалу дослідження. Клуб взаємного страхування судновласників або Р&І клуб є «незалежною некомерційною асоціацією взаємного страхування, що забезпечує страхування своїх членів-судновласників та фрахтувальників від відповідальності перед третіми особами у зв'язку з використанням та експлуатацією суден» [2].

Клубні гарантійні листи-зобов'язання, хоча і є приватними, офіційно не врегульованими домовленостями, негласно визнаються в силу того, що підпадають під широку категорію «достатня застава або інше забезпечення», яка застосовується в низці міжнародних морських конвенцій [1].

Наприклад, згідно зі ст. 5 Міжнародної конвенції з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна (далі – «Конвенція»), до якої Україна приєдналася на підставі Закону України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна» № 3702-VI від 07.09.2011 року та яка набрала чинності для України 16.05.2012 року, «суд чи будь-який інший відповідний судовий орган, у межах компетенції якого судно було заарештовано, дозволяє зняття арешту під заставу в сумі, яка забезпечить явку відповідача, або за умови надання іншого виду забезпечення». Виключенням є лише спори стосовно права власності на морське судно, його експлуатації або доходів від такої експлуатації. У таких випадках надання застави в сумі, достатній для явки відповідача, або іншого виду забезпечення може бути підставою для надання судом дозволу на продовження експлуатації судна власником [3].

Аналізуючи наведені вище положення Конвенції, вбачається за доцільне звернути увагу на формулювання «надання іншого виду забезпечення», під яким слід розуміти більш широке коло правових інструментів для забезпечення, що не може обмежуватись лише заставою. Тобто, згідно з Конвенцією, судновласники не обмежені у видах забезпечення, які вони можуть надати до суду у якості належної підстави скасування арешту судна.

Разом з тим, ч. 2 ст. 6 Конвенції передбачає, що «процесуальні норми, що стосуються арешту судна, клопотання про одержання дозволу, згаданого в статті 4, та всіх інших процесуальних питань, що можуть виникнути у зв'язку з арештом, визначаються правом Договірної Держави, в якій арешт був здійснений чи було подано клопотання щодо його здійснення» [3]. Відтак, під час розгляду клопотання про скасування заходів забезпечення позову, українські суди мають керуватися нормами українського процесуального права, насамперед – Господарського процесуального кодексу України (далі – «ГПК України»).

Положеннями ч. 4 ст. 143 ГПК України передбачено лише два види забезпечення, яке може надати відповідач (або особа, яка може набути статусу відповідача) за своєю ініціативою з метою отримання судового рішення про відмову у забезпеченні позову або про скасування вже вжитих заходів забезпечення позову в порядку ч. 5 ст. 143 ГПК України. До таких видів забезпечення належить внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі вимог позивача та надання гарантії банку суму, яка відповідає розміру таких вимог [4].

Разом з тим, ст. 137 ГПК України передбачає можливість забезпечення позову іншими способами у випадках, передбачених законами, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Крім того, в ч. 2 ст. 2 ГПК України закріплено обов'язок суду та учасників судового процесу керуватися завданням господарського судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі. До таких завдань належить, зокрема справедливий розгляд справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Варто також звернути увагу на положення ст. 3 ГПК України, які передбачають включення до законодавства про господарське судочинство, зокрема міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також закріплення верховенства (примату) актів міжнародного права над національним. Проте ч. 4 ст. 143 ГПК України містить вичерпний перелік видів забезпечення позову, які можуть бути надані за ініціативою відповідача (іншої особи) і слугують підставою скасування заходів забезпечення позову, вжитих судом, на відміну від ч. 1 ст. 137 ГПК України, яка дозволяє суду вжити інші заходи забезпечення позову у випадках, передбачених законами та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Таким чином, ГПК України порівняно з Конвенцією формально обмежує судновласників у праві вільно обирати види забезпечення позову, надання яких створює юридичні підстави для скасування в судовому порядку арешту судна. Чинний ГПК України прямо не встановлює правових підстав прийняття господарськими судами гарантійних листів-зобов'язань Р&І клубів. Це значною мірою звужує можливості судновласників звільнити судно з-під арешту, накладеного українським судом, і, відповідно, знижує привабливість українських портів для суднозаходів, адже прийняття гарантійних листів-зобов'язань, виданих клубами взаємного страхування, у якості

належного та надійного забезпечення морських вимог є загальноприйнятою практикою в галузі мореплавства. Разом з тим, розширювальне тлумачення норм ГПК України дозволяє дійти висновку про наявність правової основи для застосування додаткових заходів забезпечення.

Клубні гарантії визнаються в більшості основних морських юрисдикцій світу. Гарантійні листи-зобов'язання завойовують дедалі більший авторитет і на сьогодні приймаються органами влади та судами багатьох держав, де раніше приймалися лише банківські гарантії [1].

Вирішуючи питання про скасування арешту судна у зв'язку з наданням відповідачем належного забезпечення, суди іноземних держав, як правило, враховують думку позивача (заявника клопотання про арешт) з цього питання. З огляду на те, що надання гарантійного-листа зобов'язання клубу взаємного страхування є лише однією з можливих форм забезпечення морської вимоги, яку може надати судновласник-відповідач, в юрисдикціях, де таке забезпечення приймається судовими органами, постає питання, чи може позивач обґрунтовано відхилити гарантійний лист-зобов'язання і вимагати іншої форми забезпечення, і якщо так, то за яких обставин.

Підставами заперечень позивача проти прийняття гарантійного листа-зобов'язання, як правило, є ризик неплатоспроможності або дефолту Р&І клубу, або відсутність у клубу активів, на які можна звернути стягнення [5, с. 11]. Такий підхід вбачається розумним і виправданим, адже забезпечення позову має бути достатнім і таким, що гарантує виконання судового рішення в майбутньому у разі його ухвалення на користь позивача, тоді як необґрунтовані заперечення, у разі їх прийняття судом, можуть лише нашкодити правам відповідача (судновласника).

Саме такий підхід застосовується судами Великої Британії, Нової Зеландії, Канади, Сінгапуру, Австралії, Гонконгу, Південної Африки, які приймають гарантійні-листи зобов'язання клубів взаємного страхування у якості достатнього та належного забезпечення позову, а тому відхиляють безпідставні вимоги позивачів проти такого виду забезпечення позову [5, с. 11-12].

Наприклад, у 1988 році Високий суд Сінгапуру у справі щодо арешту судна *Arcadia Spirit* на забезпечення морської вимоги про відшкодування збитків, завданих пошкодженням причалу, біля якого навантажувалася нафта, розглядав питання щодо прийнятності гарантійного листа-зобов'язання *Japan P&I Club*, який на сьогодні входить до Міжнародної групи Р&І клубів [International Group of P&I Clubs]. Заперечення позивача ґрунтувалися на тому, що Клуб не має представництва та активів у Сінгапурі, а також зареєстро-

ваний у країні, яка не входить до Співдружності, що потенційно може ускладнити стягнення на підставі гарантійного листа-зобов'язання у разі неплатоспроможності Клубу. Проте суд відхилив доводи позивача та дійшов висновку, що втрата Клубом своєї міжнародної репутації у разі невиконання гарантійного листа-зобов'язання є достатнім забезпеченням того, що Клуб виконає взяті на себе зобов'язання, а тому судно було звільнено з-під арешту попри заперечення позивача [6, с. 3].

Зараз, майже сорок років потому, гарантійний лист-зобов'язання клубу взаємного страхування є досить розповсюдженою, звичайною і достатньою формою забезпечення позову, принаймні в країнах загального права, і заперечення позивачів (заявників за морською вимогою), як правило, не приймаються.

Як цілком обґрунтовано стверджує П. Майберг, єдиним винятком, коли іноземні суди приймають заперечення позивачів (заявників), може бути випадок, коли позивач на підставі достовірної інформації та доказів доведе низьку платоспроможність відповідного клубу. У такому разі суд може вимагати надання більш надійного забезпечення позову для скасування арешту судна. Однак малоімовірно, що суди приймуть необґрунтовані припущення про недостатню фінансову спроможність визнаних клубів взаємного страхування [5, с. 12], що входять до Міжнародної групи Р&І клубів.

Водночас П. Майберг вважає, що у іноземних судів відсутній єдиний підхід до оцінки кредитних рейтингів Р&І клубів та інших компаній, що надають гарантії у якості забезпечення позову [5, с. 12].

Так, наприклад, у справі стосовно арешту судна *Arktis Fighter*, яка розглядалася в Сінгапурі, позивач заперечував проти прийняття гарантійного листа-зобов'язання, наданого клубом взаємного страхування *Skuld*, на підставі того, що кредитний рейтинг клубу незадовго до судового розгляду був знижений міжнародним рейтинговим агентством *Standard & Poors*, що займається аналітичними дослідженнями фінансових ринків, до категорії «ВВ». Це, на думку позивача, свідчило про недостатню спроможність клубу виконувати взяті на себе фінансові зобов'язання. Суд дійшов висновку, що зниження кредитного рейтингу достатньо для того, щоб викликати занепокоєння, і постановив, що гарантійний лист-зобов'язання клубу *Skuld* може залишатися в силі лише за умови, що відповідач додатково надасть суду гарантію місцевого банку протягом одного місяця [5, с. 12-13].

На протипагу цьому, у справі стосовно арешту судна *Hua Tian Long*, яка розглядалася в Гонконзі, суд без жодних застережень прийняв гарантію від гонконгської дочірньої компанії *China Merchants*

Bank Co Ltd, яка мала визначений агентством *Standard & Poors* кредитний рейтинг на рівні «BBB-» за довгостроковими зобов'язаннями. Своє рішення суд обґрунтував тим, що інші клуби взаємного страхування, від яких цей суд регулярно приймав гарантії, мали аналогічні кредитні рейтинги [5, с. 13].

Видається, що відмінність судової практики може бути зумовлена тим, що вищевказані справи розглядалися судами різних юрисдикцій. Проте враховуючи, що судноплавство є міжнародним, і одні й ті ж судна заходять до портів різних країн, де можуть бути арештовані за морською вимогою, інтересам судновласників найкращим чином відповідає б уніфікація підходів державних судів до прийняття гарантійних листів-зобов'язань клубів взаємного страхування та до можливих підстав їх відхилення. Втім, категорично стверджувати про істотні розбіжності в судовій практиці, як це робить П. Майберг, не можна, адже між справами, за результатами аналізу яких науковець дійшов такого висновку, були істотні відмінності, а саме кредитний рейтинг компанії, гарантійний лист-зобов'язання якої було відхилено, є нижчим за рейтинг компанії, лист якої було прийнято судом. Крім того, у справі щодо судна *Hua Tian Long* гарантію було надано банком-резидентом Гонконгу, де і розглядалася справа, тоді як у справі щодо судна *Arktis Fighter* – клубом-нерезидентом. Імовірно, саме це і стало причиною ухвалення судами протилежних за змістом рішень, а відтак висновки П. Майберга на підставі порівняння вказаних справ вбачаються не повною мірою коректними.

Проте слід погодитися з П. Майбергом, коли останній з посиланням на Т.Дж. Уокера слушно відзначає, що основною перевагою гарантійних листів-зобов'язань клубів взаємного страхування є те, що це швидке забезпечення в узгодженій сумі. До їх переваг науковці також відносять відсутність необхідності фактично сплачувати грошові кошти або надавати банківську гарантію; узгоджений вибір юрисдикції; можливість уникнути затримок, витрат та збитків, які неминуче спричиняє арешт судна; безперервність забезпечення позову без ризику для позивача [5, с. 4]. Дійсно, отримання банківської гарантії вимагає значного часу, що іноді може становити більше одного місяця, протягом якого арештоване судно перебуватиме в порту, а судновласник – нестиме значні збитки у вигляді витрат на утримання судна та упущеної вигоди, яка може становити десятки тисяч доларів за один день. Для отримання гарантійного листа-зобов'язання клубу взаємного страхування, як правило, достатньо кількох робочих днів. Крім того, порівняно з гарантійними листами-зобов'язаннями, надання яких є стандартною

послугою P&I клубів в межах страхового полісу та не спричиняє додаткових витрат для судновласника, надання банківської гарантії є платною фінансовою послугою фінансових установ, зокрема банків, кожен з яких має власну політику комплаєнсу, що може стати перешкодою у наданні такої фінансової послуги з огляду на суб'єктний склад спірних правовідносин, предмет спору, зміст морської вимоги та інші фактори.

Більшість клубів взаємного страхування мають стандартні проекти гарантійних листів-зобов'язань для різних ситуацій. Усі вони, по суті, включають зобов'язання P&I клубу, що діє від імені судновласника-відповідача, виплатити позивачу на його вимогу суми, які можуть бути присуджені позивачеві за остаточним та таким, що не підлягає оскарженню, рішенням суду або арбітражу, або відповідно до укладеної мирової угоди, в межах визначеної в гарантійному листі-зобов'язанні максимальної суми. Таке зобов'язання клубу взаємного страхування надається в обмін на зустрічне зобов'язання позивача утриматися від арешту відповідного судна або, залежно від обставин, звільнити вже арештоване судно [5, с. 4].

М.О. Філіппських стверджує, що українські суди демонструють прогресивний підхід, визнаючи надання судновласником гарантійних листів P&I клубів у якості підстави скасування заходів забезпечення позову у вигляді арешту судна. При цьому вчена посилається на рішення Господарського суду Одеської області у справі № 916/1287/20 щодо арешту судна Stavanger, «в якій Господарський суд Одеської області відмовив у клопотанні прокуратури про забезпечення морської вимоги та дійшов висновку, що дії відповідача щодо надання гарантійного листа Лондонської асоціації власників суден із взаємного страхування на повну суму вимог, а також внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів на половину суми вимог до судновласника свідчать про добросовісність його поведінки та відсутність наміру ухилення від виконання рішення суду у разі задоволення позовних вимог» [7, с. 632]. Проте висновок М.О. Філіппських про прогресивність українських судів в контексті досліджуваної проблематики вбачається передчасним.

Так, варто звернути увагу на те, що в ході розгляду справи № 916/1287/20 гарантійний лист клубу взаємного страхування був не єдиним забезпеченням позову, наданим судновласником. За результатами аналізу винесеної у вказаній справі постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16.12.2021 року, якою залишено без змін ухвалу Господарського суду Одеської області від 14.05.2021 року та постанову Південно-західного апеляційного господарського суду від

08.07.2021 року, встановлено, що London P&I Club було видано гарантійний лист-зобов'язання на суму 2 443 836 доларів США, що охоплювало всю суму позовних вимог у розмірі 65 174 542,29 грн. Додатково до цього на депозитний рахунок суду було внесено 26 679 200 грн., які в подальшому було повернуто до закінчення розгляду справи у зв'язку з наданням банківської гарантії у розмірі 1 000 000 доларів США, що на той момент було еквівалентною сумою. Таким чином, хоча гарантійним листом-зобов'язанням клубу взаємного страхування було забезпечено позовні вимоги у повному обсязі, додатково до цього було також внесено грошові кошти на депозитний рахунок суду, згодом замінені на банківську гарантію, у сумі майже половини позовних вимог [8]. За результатами дослідження судових рішень у вказаній справі саме в контексті вирішення питання про забезпечення морської вимоги, можливо зробити висновок, що внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі еквівалент одного мільйона доларів США, що складає 40,9% від загальної суми морської вимоги, мало чи не вирішальне значення при ухваленні рішення про відмову у задоволенні заяви про арешт судна. У зв'язку з цим, наявні обґрунтовані підстави припускати, що, у разі надання лише гарантії клубу (без внесення грошових коштів на депозитний рахунок суду або надання гарантії банку), суд відмовив би у прийнятті гарантійного листа-зобов'язання у якості належного забезпечення. Відтак, практика українських судів в частині прийняття листів-зобов'язань клубів взаємного страхування не має усталеного і послідовного характеру.

На противагу цьому, факти неприйняття українськими судами гарантійних листів-зобов'язань є більш поширеними.

Зокрема, як вбачається з ухвали Господарського суду Одеської області від 19.06.2024 року у справі № 916/2524/24 щодо арешту судна Griffin T, зареєстрований власник судна звернувся до суду з клопотанням про скасування заходів забезпечення позову у вигляді арешту судна, посилаючись на надання клубом взаємного страхування West of England Ship Owners Mutual Insurance Association (Luxembourg) гарантійного листа-зобов'язання, яким повністю покрито суму морської вимоги. Проте суд відмовив у скасуванні арешту судна, посилаючись на те, що ч. 4 ст. 143 ГПК України вичерпно визначено види забезпечення, які можуть бути прийняті судом, і норми ГПК України не відносять гарантію P&I клубу до заходів забезпечення позову. Також суд аргументував відмову тим, що Кодексом торговельного мореплавства України (далі – «КТМ України») не передбачено використання гарантійних листів-

зобов'язань клубів в взаємного страхування у якості забезпечення морських вимог з метою звільнення суден [9].

Дійсно, відповідно до ч. 1 ст. 44 КТМ України, арештоване судно звільняється з-під арешту у разі надання забезпечення морської вимоги в прийнятній формі та достатнього за розміром [10]. Тобто положення вказаного Кодексу прямо не дозволяють використання клубних гарантій, хоч і не накладають обмежень, як норми ГПК України.

Поряд з цим, судова практика в іншій справі свідчить про можливість прийняття судом гарантійного листа-зобов'язання клубу взаємного страхування відповідальності судновласників, однак виключно з урахуванням думки позивача (заявника за морською вимогою), позиція якого не завжди може відповідати принципам розумності та добросовісності. При цьому, якщо іноземні суди заперечення позивача можуть відхилити (і відхиляють), то в Україні, навпаки – добровільне прийняття позивачем гарантій клубу взаємного страхування є чи не єдиним випадком, за якого суд може скасувати арешт з підстав надання таких гарантій. Так, як вбачається з ухвали Господарського суду Одеської області від 23.09.2021 року у справі № 916/2858/21 щодо арешту судна Agios Konstantinos, заявник (особа, яка може набути статусу позивача) отримав достатнє забезпечення морської вимоги у вигляді гарантійного листа-зобов'язання клубу взаємного страхування The Standard Club Ireland DAC (Ірландія), у зв'язку з чим звернувся до суду з заявою про скасування заходів забезпечення позову у вигляді арешту судна, вжитих за його ж ініціативи. Суд, розглянувши заяву, задовольнив її [11].

У світлі вищевикладеного прогресивним вбачається Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що стосуються торговельного мореплавства та судноплавства на внутрішніх водних шляхах № 11341 від 14.06.2024 року, яким пропонується, зокрема, доповнити ч. 1 ст. 44 КТМ України положеннями наступного змісту: «Забезпеченням морської вимоги може виступати банківська гарантія, грошовий депозит, гарантія страховика, іншої фінансової установи, товариства взаємного страхування, клубу взаємного страхування відповідальності судновласників або інший вид забезпечення, передбачений Цивільним кодексом України» [12].

Про обґрунтованість позитивної оцінки вищевказаного законопроекту свідчать також актуальні наукові дослідження. Так, А.Ю. Кулієв та О.В. Бульба висловили слушну думку про необхідність закріпити на законодавчому рівні, що «забезпеченням морської вимоги може бути банківська гарантія, гарантійний лист (гарантія) клубу страхування відповідальності судновлас-

ника або іншого страховика відповідальності судновласника» [13, с. 73]. Аналогічної думки дотримуються також практикуючі юристи в галузі морського права, зокрема А.С. Волков [14].

Втім, попри в цілому позитивну оцінку запропонованих змін до ст. 44 КТМ України, вбачається, що текст законопроекту потребує доопрацювання, адже залишається неврегульованим питання, чи може забезпеченням морської вимоги виступати гарантія клубу взаємного страхування, який є нерезидентом. Водночас, враховуючи, що забезпечення має бути надійним і таким, що реально гарантує виконання майбутнього судового рішення, доцільно встановити критерії, за яких гарантійний лист-зобов'язання, виданий конкретним Р&І клубом, може бути прийнято. Так, найкращим варіантом з практичної точки зору було б обмежити коло клубів тими, що входять до Міжнародної групи Р&І клубів, яка об'єднує найбільші та найнадійніші клуби, що разом охоплюють близько 90 % світового океанського тоннажу. Додатково, доцільно передбачити вимогу стосовно підтвердження фінансової спроможності, зокрема через механізм оцінки кредитного рейтингу, що входить до предмету доказування з боку судновласника.

Крім того, внесення вищевказаних змін до КТМ України має бути лише першим кроком до визнання українським законодавцем гарантійного листа-зобов'язання клубу взаємного страхування у якості достатнього і належного забезпечення позову, адже ГПК України все одно збереже обмеження щодо видів забезпечення позову, які можуть бути прийняті судом.

У зв'язку з цим вбачається за доцільне внести відповідні зміни також до процесуального законодавства, доповнивши ч. 4 ст. 143 ГПК України положеннями про те, що гарантійний лист Р&І клубу є належним забезпеченням позову, рівноцінним банківській гарантії та внесенню грошових коштів на депозитний рахунок суду. Відтак, ч. 4 ст. 143 ГПК України доцільно доповнити абзацом 2 в наступній редакції: «У разі вжиття судом заходів забезпечення позову шляхом арешту судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, відповідач (інша особа) може за своєю ініціативою забезпечити позов шляхом внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі вимог позивача, надання гарантії банку або гарантійного листа-зобов'язання клубу взаємного страхування, що входить до Міжнародної групи клубів взаємної відповідальності судновласників, на суму такої вимоги».

Запропоновані законодавчі зміни вбачаються виправданими та доцільними, оскільки іноземні судновласники, придбаваючи поліс в одному з найбільш репутабельних Р&І клубів світу,

правомірно і обґрунтовано розраховують на те, що, у разі пред'явлення до них будь-яких претензій за страховими випадками або позовних вимог третіми особами, надання гарантійного листа-зобов'язання такого клубу буде прийнято у якості достатнього і належного забезпечення у всіх морських юрисдикціях світу, і судно не буде арештоване, а у разі накладення арешту – невідкладно звільнене.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, варто відзначити, що надання гарантійного листа-зобов'язання клубу взаємного страхування, що входить до Міжнародної групи Р&І клубів та/або має мінімальний кредитний рейтинг на рівні «BBB», вбачається надійним та ефективним способом забезпечення морської вимоги та відповідного позову, що підтверджується практикою судів та арбітражів іноземних країн з розвинутою галуззю судноплавства. Чинне законодавство України містить як прогалини (ст. 44 КТМ України), так і прямі обмеження (ст. 143 ГПК України), які позбавляють судновласників можливості надати гарантійний лист-зобов'язання Р&І клубу у якості єдиного і достатнього забезпечення позову.

Враховуючи зміст проаналізованих вище положень ГПК України, а також актуальну судову практику, при вирішенні питання про можливість

прийняття гарантійного листа-зобов'язання клубу взаємного страхування вирішальне значення має згода учасників спірних правовідносин. Якщо заявник (позивач) погоджується прийняти такий вид забезпечення та / або просить задовольнити заяву про скасування заходів забезпечення позову у вигляді арешту судна, або сам звертається до суду з такою заявою суд не матиме підстав відхилити гарантійний лист-зобов'язання. Це можливо, якщо заявником (позивачем) є фізична особа-підприємець або юридична особа приватного права з урахуванням диспозитивності господарського процесу. Водночас, якщо заявником (позивачем) є органи державної влади або місцевого самоврядування, які зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, або юридичні особи публічного права, прийняття гарантійного листа-зобов'язання Р&І клубу за відсутності в чинному законодавстві України прямих норм є практично неможливим.

Наведене зумовлює необхідність внесення відповідних змін до чинних в Україні нормативно-правових актів шляхом нормативного закріплення можливості надання гарантійних листів та встановлення розумних критеріїв оцінки достатності такого способу забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Semark D. P&I Clubs: Law and Practice. Informa Law from Routledge, 2010. 528 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=wgMbHkvacmoC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 14.03.2025).
2. «Ілляшев та Партнери» представляють інтереси усіх членів Міжнародної групи клубів взаємного страхування Р&І. *Юридична фірма Ілляшев та Партнери*. URL: <https://attorneys.ua/our-news/international-group-of-pi-clubs/> (дата звернення: 14.03.2025).
3. Міжнародна конвенція з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна (укр/рос): Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 10.05.1952 : станом на 7 верес. 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g89#Text (дата звернення: 17.03.2025).
4. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 17.03.2025).
5. Myburgh P. P & I Club Letters of Undertaking and Admiralty Arrests. *SSRN Electronic Journal*. 2018. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3199592> (дата звернення: 18.03.2025).
6. Leong K. W. UK Court of Appeal Rules on a P&I Club Letter of Undertaking for a Limitation Fund. *eOASIS - Rajah & Tann Singapore LLP*. URL: <https://eoasis.rajahtann.com/eoasis/gn/pdf/2014-04-Letters-of-Undertaking.pdf> (дата звернення: 19.03.2025).
7. Філіппських М. О. Звільнення морських «заручників». *Інновації в суднобудуванні та океанотехніці* : Матеріали XIV міжнар. науково-техн. конф., м. Миколаїв, 20–21 верес. 2023 р. Миколаїв, 2023. С. 630–634.
8. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 16.12.2021 у справі № 916/1287/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99785565> (дата звернення: 21.03.2025).
9. Ухвала Господарського суду Одеської області від 19.06.2024 у справі № 916/2524/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119928334> (дата звернення: 21.03.2025).
10. Кодекс торговельного мореплавства України : Кодекс України від 23.05.1995 № 176/95-ВР: станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр#Text> (дата звернення: 24.03.2025).
11. Ухвала Господарського суду Одеської області від 23.09.2021 у справі № 916/2858/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99818051> (дата звернення: 24.03.2025).

12. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що стосуються торговельного мореплавства та судноплавства на внутрішніх водних шляхах № 11341 від 14.06.2024. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44425> (дата звернення: 25.03.2025).
13. Кулієв А. Ю., Бульба О. В. Сучасний стан функціонування інституту страхування відповідальності судновласника. *Право і суспільство*. 2020. Т. 1, № 6-2. С. 69–75. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.2.1.11> (дата звернення: 25.03.2025).
14. Волков А. С. Нам потрібно якнайшвидше визначити P&I гарантії в законодавстві. *Юридична газета Online*. 2019. 26 листоп. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/nam-potribno-yaknayshvidshe-viznachiti-pi-garantiyi-v-zakonodavstvi.html> (дата звернення: 26.03.2025).

REFERENCES

1. Semark, D. (2010). *P&I Clubs: Law and Practice*. Informa Law from Routledge. <https://books.google.com.ua/books?id=wgMbHkvacmoC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
2. «Iliashiev ta Partnery» predstavliaiut interesy usikh chleniv Mizhnarodnoi hrupy klubiv vzaiemnoho strakhuvannia P&I [Ilyashev & Partners Represents All Members of the International Group of P&I Clubs]. Yurydychna firma «Iliashiev ta Partnery» [Ilyashev & Partners Law Firm]. <https://attorneys.ua/our-news/international-group-of-pi-clubs/>. [in Ukrainian]
3. Mizhnarodna konventsiiia z unifikatsii deiakykh pravyl shchodo nakladennia areshtu na morski sudna (ukr/ros), Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii [International Convention for the Unification of Certain Rules Relating to the Arrest of Seagoing Ships (Ukrainian/Russian): United Nations Convention] (2011). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g89#Text. [in Ukrainian]
4. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Kodeks Ukrainy No. 1798-XII [Commercial Procedural Code of Ukraine: Code of Ukraine No. 1798-XII] (2025) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>. [in Ukrainian]
5. Myburgh, P. (2018). P&I Club Letters of Undertaking and Admiralty Arrests. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3199592>
6. Leong, K. W. *UK Court of Appeal Rules on a P&I Club Letter of Undertaking for a Limitation Fund*. eOASIS - Rajah & Tann Singapore LLP. <https://eoasis.rajahtann.com/eoasis/gn/pdf/2014-04-Letters-of-Undertaking.pdf>
7. Filippskykh, M. O. (2023). Zvilnennia morskyykh «zaruchnykiv» [Release of maritime “hostages”]. In *Innovatsii v sudnobuduvanni ta okeanotekhnitsi [Innovations in shipbuilding and ocean engineering]* (p. 630–634). [in Ukrainian]
8. Postanova Kasatsiinoho hospodarskoho sudu u skladі Verkhovnoho Sudu vid 16.12.2021 u spravi No. 916/1287/20 [Resolution of the Commercial Cassation Court as the part of the Supreme Court dated 16.12.2021 in the case No. 916/1287/20]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99785565>. [in Ukrainian]
9. Ukhvala Hospodarskoho sudu Odeskoi oblasti vid 19.06.2024 u spravi No. 916/2524/24 [Ruling of the Commercial Court of Odesa Region dated 19.06.2024 in the case No. 916/2524/24]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119928334>. [in Ukrainian]
10. Kodeks torhovelnoho moreplavstva Ukrainy: Kodeks Ukrainy No. 176/95-VR [Merchant Shipping Code of Ukraine: Code of Ukraine No. 176/95-BP] (2024) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-bp#Text>. [in Ukrainian]
11. Ukhvala Hospodarskoho sudu Odeskoi oblasti vid 23.09.2021 u spravi No. 916/2858/21 [Ruling of the Commercial Court of Odesa Region dated 23.09.2021 in the case No. 916/2858/21]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99818051>. [in Ukrainian]
12. *Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, shcho stosuuiutsia torhovelnoho moreplavstva ta sudnoplavstva na vnutrishnikh vodnykh shliakhakh No. 11341 vid 14.06.2024 [Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Merchant Shipping and Shipping on Inland Waterways No. 11341 of June 14, 2024]*. Verkhovna Rada Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44425>. [in Ukrainian]
13. Kuliiev A. Yu., & Bulba, O. V. (2020). Suchasnyi stan funktsionuvannia instytutu strakhuvannia vidpovidalnosti sudnovlasnyka [The current state of functioning of the shipowner’s liability insurance institute]. *Pravo i suspilstvo [Law and Society]*, 1(6-2), 69–75. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.2.1.11>. [in Ukrainian]
14. Volkov, A. S. *Nam potribno yaknaishvydshe vyznachyty P&I harantii v zakonodavstvi [We urgently need to define P&I guarantees in the legislation]*. Yurydychna hazeta Online [Legal Newspaper]. <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/nam-potribno-yaknayshvidshe-viznachiti-pi-garantiyi-v-zakonodavstvi.html>. [in Ukrainian]

РОЗДІЛ ІІІ. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.41:349.6

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2025-1-03>

ПРАВОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

Одинцова В. І.*аспірантка кафедри земельного та аграрного права**Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого**вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна**orcid.org/0009-0000-8678-8852**odyntsovavaleriia@gmail.com*

Ключові слова: *правове стимулювання, земельне право, охорона земель, раціональне використання, економічні стимули, юридична відповідальність, податкові пільги, екологічна безпека, деградовані землі, земельне законодавство.*

У статті детально досліджується проблема правового стимулювання раціонального використання та охорони земель в Україні, що набуває особливої актуальності у контексті сучасних екологічних і економічних викликів, таких як кліматичні зміни, інтенсивне сільськогосподарське виробництво та урбанізація. Автор, В.І. Одинцова, аспірантка кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, аналізує еволюцію правових механізмів, спрямованих на заохочення суб'єктів земельних відносин до збереження родючості ґрунтів, запобігання деградації земель, їх забрудненню хімічними речовинами, ерозії та засолення, а також відновлення деградованих і малопродуктивних територій. Дослідження охоплює історичний розвиток правового регулювання земельних відносин, починаючи з радянських часів, зокрема через аналіз Основ земельного законодавства СРСР (1968 р.), Земельного кодексу УРСР (1970 р.) та сучасного земельного законодавства України, зокрема чинного Земельного кодексу України (2001 р.) із його численними редакціями та доповненнями.

Особлива увага приділена нормам Земельного кодексу України, які передбачають економічні стимули для землекористувачів, такі як податкові пільги для екологічно орієнтованих господарств, бюджетне фінансування рекультиваційних проєктів, компенсаційні механізми для власників земель, що зазнали деградації не з їхньої вини, та звільнення від плати за земельні ділянки, які перебувають у стадії відновлення або поліпшення їхнього стану відповідно до державних та регіональних програм. У статті підкреслюється, що попри наявність цих механізмів, система правового стимулювання потребує значного вдосконалення через недостатню ефективність їх реалізації, брак координації між державними органами та низьку обізнаність землекористувачів. Автор наголошує на необхідності посилення юридичної відповідальності за порушення норм охорони земель, введення штрафів за забруднення чи деградацію, а також на важливості балансування економічних інтересів землевласників із суспільною потребою у збереженні природних ресурсів для забезпечення екологічної безпеки, сталого розвитку та адаптації до змін клімату.

Дослідження акцентує на комплексному підході до стимулювання, який має включати як позитивні заходи (наприклад, державні гранти для впровадження екологічних технологій), так і негативні (юридична відповідальність, включаючи адміністративні та кримінальні санкції), щоб ефективно регулювати поведінку суб'єктів земельних

правовідносин. Практична значущість роботи полягає в окресленні ключових напрямів реформування земельного законодавства, зокрема у створенні ефективних стимулів для раціонального використання земель, відновлення деградованих територій, впровадження інноваційних агротехнологій та гармонізації приватних і суспільних інтересів. Автор також зазначає проблему відсутності загальнодержавної програми використання та охорони земель, хоча відповідні концепції, наприклад, схвалені у 2022 році, розроблялися, але не були реалізовані через брак фінансування та політичної волі. У висновках підкреслюється, що лише через інтеграцію правових, економічних, організаційних та освітніх заходів можна досягти тривалого збереження земельних ресурсів України, що є критично важливим для екологічної стабільності, продовольчої безпеки та економічного процвітання країни в умовах глобальних змін.

LEGAL INCENTIVES OF RATIONAL LAND USE AND PROTECTION

Odintsova V. I.

Postgraduate Student at the Department of Land and Agrarian Law

Yaroslav Mudryi National Law University

Hryhoriia Skovorody str., 77, Kharkiv, Ukraine

orcid.org/0009-0000-8678-8852

odyntsovavaleriia@gmail.com

Key words: *legal incentives, land law, land protection, rational land use, economic incentives, legal responsibility, tax benefits, environmental security, degraded lands, land legislation.*

The article offers a comprehensive exploration of the issue of legal incentives for rational land use and protection in Ukraine, which has become particularly relevant amid contemporary ecological and economic challenges, such as climate change, intensive agricultural production, and urbanization. Authored by V.I. Odintsova, a postgraduate student at the Department of Land and Agricultural Law of the Yaroslav Mudryi National Law University, the study analyzes the evolution of legal mechanisms designed to encourage land relations subjects to preserve soil fertility, prevent land degradation, pollution by chemical substances, erosion, salinization, and restore degraded and low-productivity areas. The research traces the historical development of land regulation, beginning with Soviet times, including an analysis of the Foundations of Land Legislation of the USSR (1968), the Land Code of the Ukrainian SSR (1970), and contemporary Ukrainian land legislation, particularly the current Land Code of Ukraine (2001) with its numerous amendments and supplements.

Special attention is devoted to the provisions of the Land Code of Ukraine, which establish economic incentives for land users, such as tax benefits for environmentally oriented farms, budgetary funding for reclamation projects, compensation mechanisms for landowners whose lands have degraded through no fault of their own, and exemptions from land payments for areas undergoing restoration or improvement under national and regional programs. The article underscores that, despite the existence of these mechanisms, the system of legal incentives requires significant enhancement due to their ineffective implementation, lack of coordination among state authorities, and low awareness among land users. The author emphasizes the necessity of strengthening legal liability for violations of land protection regulations, introducing fines for pollution or degradation, and the importance of balancing the economic interests of landowners with the societal need to preserve natural resources to ensure environmental security, sustainable development, and adaptation to climate change.

The study advocates for a comprehensive approach to incentives, which should encompass both positive measures (e.g., government grants for implementing

eco-friendly technologies) and negative measures (legal responsibility, including administrative and criminal sanctions) to effectively regulate the behavior of land rights subjects. The practical significance of the research lies in identifying key directions for reforming land legislation, including the creation of effective incentives for rational land use, restoration of degraded areas, adoption of innovative agricultural technologies, and harmonization of private and public interests. The author also highlights the persistent problem of the absence of a national program for land use and protection, despite the development of relevant concepts, such as the one approved in 2022, which have not been implemented due to insufficient funding and political will. In the conclusions, the author stresses that only through the integration of legal, economic, organizational, and educational measures can long-term preservation of Ukraine's land resources be achieved, which is critically important for the country's environmental stability, food security, and economic prosperity in the face of global changes.

Вступ. В сучасних умовах загальноновизнаним є положення про те, що збереження та підтримка якісного стану землі, яке б гарантувало сприятливе навколишнє природне середовище і благополуччя суспільства, має володіти пріоритетом відносно будь-яким проявам економічної вигоди, яку можна отримати у процесі використання землі. Проте господарський механізм поки що недостатньо впливає на підвищення зацікавленості суб'єктів, які використовують земельні ділянки, у здійсненні заходів, що забезпечують охорону, раціональне використання і відновлення деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель. Натомість необхідність відновлення таких земель, що займають значну площу, і забезпечення належної охорони земель, які використовуються, цілком очевидна.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання щодо правового стимулювання у сфері земельних відносин не нове, воно має свою історію започаткування та розвитку, яке потребує свого спеціального дослідження. Достатньо зазначити, що це питання законодавче підґрунтя отримало в союзних Основах земельного законодавства (1968р.). Стаття 13 Основ, що мала назву «Охорона земель і підвищення родючості ґрунтів», покладала на землекористувачів обов'язок проводити ефективні заходи щодо підвищення родючості ґрунтів, здійснювати комплекс організаційно-господарських, агротехнічних, лісомеліоративних і гідротехнічних заходів щодо запобігання вітрової та водної ерозії ґрунтів, не допускати засолення, заболочування, забруднення земель, заростання їх бур'янами, а також інших процесів, які погіршують стан ґрунтів. Названа норма підкреслювала, що спеціальній охороні підлягають сільськогосподарські угіддя, особливо зрошувані та осушені землі. Закон наголошував, що сільськогосподарські юридичні особи, які використовували землі сільськогоспо-

дарського призначення, зобов'язані охороняти, відновлювати та підвищувати родючість ґрунтів. На промислові і будівельні підприємства, організації і установи було покладено обов'язок не допускати забруднення сільськогосподарських та інших земель виробничими та іншими відходами, а також стічними водами. Насамкінець стаття 13 Основ передбачала, що союзним і республіканським законодавством можуть бути встановлені заходи матеріального заохочення землекористувачів, які стимулюють здійснення заходів з охорони земель, підвищення родючості ґрунтів і залучення до сільськогосподарського обігу землі, що не використовуються [1]. Земельний кодекс УРСР (1970 р.), розвиваючи положення Основ щодо охорони земель і підвищення родючості ґрунтів, уточнив і деталізував відповідні обов'язки носіїв земельних прав відповідно до місцевих природних і господарських умов. Зокрема, стаття 34 ЗК УРСР яка мала назву «Заохочення землекористувачів у справі охорони земель і підвищення родючості ґрунтів» передбачала, що заходи матеріального заохочення землекористувачів, які стимулюють здійснення заходів по охороні земель, підвищенню родючості ґрунтів і введенню в сільськогосподарський обіг невикористовуваних земель, можуть бути встановлені законодавством Союзу РСР та Української РСР [2]. На відміну від викладеного, наприклад, у статті 40 Земельного кодексу Естонської РСР містилося положення про те, що можуть бути передбачені заходи морального і матеріального заохочення керівників і спеціалістів господарств, які забезпечують виконання юридичних вимог щодо охорони ґрунтів і підвищення їх родючості [3].

В сучасних умовах одним із важливих завдань чинного вітчизняного земельного законодавства виступає досягнення гармонійного співвідношення потреб економічного розвитку з цілями

відтворення якісного стану земель та їх охорони. Досягнення такого сполучення вимагає здійснення різних за характером заходів: організаційних, правових, економічних та інших. В юридичній літературі підкреслюється, що правовий інструментарій у справі впливу на власників та землекористувачів земельних ділянок, що здійснюється з метою забезпечення цільового, раціонального та ефективного використання земельних ділянок, а також їх охорони, являє собою сукупність законодавчих засобів, способів та прийомів, завдяки застосуванню яких суб'єкт впливу вибудовує власну поведінку у сфері використання земельної ділянки таким чином, щоб воно було належним. Автор зазначає, що починаючи із радянських часів, простежується одноманітність таких інструментів правового впливу [4, с. 98].

У процесі реалізації сучасної земельної реформи в Україні та з прийняттям Закону України «Про плату за землю» і переходом до платності у сфері земельних відносин законодавче закріплення отримав економіко-правовий механізм раціонального використання та охорони земель. Згідно зі статтею 87 Земельного кодексу УРСР (1990 р.) економічне стимулювання раціонального використання і охорони земель спрямоване на підвищення заінтересованості землеволодільців і землекористувачів, у тому числі орендарів, у збереженні й відтворенні родючості ґрунтів, на захист земель від негативних наслідків виробничої діяльності і включав: виділення коштів республіканського або місцевого бюджету для відновлення земель, порушених не з їх вини; звільнення від плати за земельні ділянки, які перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану, в період, передбачений проектом проведення робіт; надання пільгових кредитів; часткову компенсацію з коштів бюджету зниження доходу в результаті тимчасової консервації порушених не з їх вини ділянок; заохочення за поліпшення якості земель, підвищення родючості ґрунтів і продуктивності земель лісового фонду, виробництво екологічно чистої продукції [5].

В подальшому завдання і зміст економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, закріплені в першому Земельному кодексі УРСР, фактично були продубльовані у статті 87 Земельного кодексу України (в редакції від 13 березня 1992 р.). Із змісту економічного стимулювання було виключено лише «надання пільгових кредитів».

Згідно з чинним Земельним кодексом України (стаття 205) зміст економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель включає чотири відносно самостійні напрямки: а) надання податкових і кредитних пільг громадянам

та юридичним особам, які здійснюють за власні кошти заходи, передбачені загальнодержавними та регіональними програмами використання і охорони земель; б) виділення коштів державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини; в) звільнення від плати за земельні ділянки, що перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану згідно з державними та регіональними програмами; г) компенсацію з бюджетних коштів зниження доходу власників землі та землекористувачів внаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини [6].

Системний аналіз наведених положень свідчить, що матеріальне стимулювання відповідних заходів здійснюється державою за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів. В окремих випадках стимулюються заходи, передбачені загальнодержавними (державними) та регіональними програмами використання та охорони земель. Нажаль, починаючи з 2001 року, коли був прийнятий чинний Земельний кодекс України, не було прийнято жодної загальнодержавної програми використання та охорони земель. Хоча відповідні проекти таких програм розроблювалися. Так, Перехідними положеннями, Земельного кодексу України було передбачено розробку та прийняття Загальнодержавної програми використання та охорони земель. Проте вона залишилася лише на папері. Остання Концепція загальнодержавної програми використання та охорони земель, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19.01.2022 року № 70-р, теж передбачає прийняття такої програми.

За радянських часів категорія «правове стимулювання» визначалася як створення сприятливих умов для тієї чи іншої діяльності як надання якихось благ в якості заохочення за досягнуті результати. При цьому розмежовували стимули на позитивні і негативні. До останніх відносилися стимули, зокрема у сфері господарських відносин, які відображалися у зменшенні майна зобов'язаного суб'єкта за невиконання або неналежне виконання зобов'язань (штраф, неустойка, відшкодування збитків).

Правове стимулювання природоохоронної діяльності в народному господарстві визначалося як закріплена в нормах права система заходів, спонукаючих суб'єктів правовідносин орієнтуватися у своїй діяльності не тільки на високі показники, а і на виконання ними планів і заходів з охорони природи, на дотримання норм і правил використання природних ресурсів, переробки виробничих відходів тощо.

На думку представника вітчизняної еколого-правової науки Б.Г. Розовського, раціональне природокористування – проблема комплексна і в її вирішенні, поряд з іншими факторами, важливе значення відіграє правова регламентація процедури використання суспільством оточуючого природного середовища. У зв'язку з цим теорія і практика висувають задачу підвищення стимулюючої ролі природоохоронного законодавства та ефективності юридичної відповідальності за її порушення [7, с. 4-5].

Під стимулюванням у системі охорони навколишнього природного середовища Н.Р. Малишева розуміє комплекс заходів, що породжують інтерес, спонукають суб'єктів, діяльність яких впливає на стан довкілля, та пов'язана з природокористуванням, до раціонального використання природних ресурсів, впровадження найбільш ефективних екологічно чистих технологій, природоохоронного устаткування [8, с. 237].

Практика свідчить, що вдосконалення земельного законодавства і системи стимулювання раціонального використання та охорони земель є нагальною необхідністю, оскільки у сфері використання та охорони земель поки що не склався порядок беззастережного виконання всіх законодавчих вимог, які стосуються охорони земель і відновлення їх якісного стану. Так, Земельний кодекс України (статті 91 і 96) на власників і користувачів земельних ділянок покладає обов'язки, в тому числі і щодо підвищення родючості ґрунтів та збереження інших корисних властивостей земель, а також додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля. Проте названі обов'язки фактично не забезпечені примусовою силою держави для їх виконання, тобто йдеться про незабезпечення правовими механізмами примусової реалізації, так стаття 211 Земельного кодексу України не називає невиконання названих обов'язків в якості самостійних порушень земельного законодавства [6].

Як бачимо, така ситуація викликана діями наявності факторів як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. В число таких факторів, зокрема, входить і те, що охорона і відтворення якісного стану земель виступають достатньо дорогими заходами, а максимальне вилучення корисних властивостей у процесі використання землі власником або користувачем складає першочергове завдання будь-якого суб'єкта, який використовує земельну ділянку.

У свій час при дослідженні актуальних проблем земельних відносин в умовах незалежної України, розглядаючи питання, які стосуються правового стимулювання різних видів діяльності, М.В. Шульга обґрунтував існування стимулюючих гарантій земельних прав, сутність яких автор вбачає в тому, що вони являють собою спону-

кання суб'єкта до певної позитивної поведінки, поступків, дій або невчинення протиправних дій і в кінцевому рахунку результатів, в яких зацікавлені конкретні суб'єкти, суспільство і держава. Стимулюючі гарантії створюють умови і дозволяють управляти поведінкою суб'єктів таким чином, щоб негативний вплив на землю як об'єкт природи був зведений до мінімуму [9, с. 204-205].

Поділяючи наведений підхід автора до проблематики, яка досліджується, зазначимо, що він може бути використаний при визначенні поняття «правове стимулювання». Відомо, що в літературі немає єдності щодо визначення даної категорії. Висловлені думки авторів з цього приводу можна згрупувати за двома напрямками. Представники першого напрямку обстоюють вузьке поняття правового стимулювання. Під правовим стимулюванням вони розуміють тільки заохочення. Прибічники вузького розуміння стимулювання виходять з того, що покарання і заохочення суттєво розрізняються з урахуванням способів впливу на волю і свідомість людей. В якості стимулів вони вважають тільки ті норми, які створюють для суб'єктів права таку ситуацію, яка дозволяє їм отримати певні блага (наприклад, матеріального порядку). Зазначимо, що саме матеріальний фактор при організації стимулювання у сфері земельних відносин відіграє провідну роль. Широке поняття стимулювання охоплює як заохочення, так і відповідальність. Прибічники вузького розуміння стимулювання виходять з того, що покарання і заохочення суттєво розрізняються за способами впливу на волю і свідомість людей, за їх роллю у здійсненні правового регулювання суспільних відносин.

Висновки. Правове стимулювання в широкому розумінні охоплює єдність двох відносно самостійних протилежностей: заохочення і відповідальності. В даному випадку йдеться про те, що реалізується можливість на основі їх застосування досягти загальної мети, сформульованої державою – ефективна охорона і відновлення якісного стану земель різними способами. Сутність стимулювання в широкому сенсі полягає в тому, що воно охоплює різні за змістом відповідальність і заохочення. В кінцевому рахунку наведений підхід за умови єдності названих способів впливу на носіїв земельних прав дозволить досягти раціонального використання, ефективної охорони та відновлення якісного стану земель. Отже дослідження правового стимулювання поведінки власників земельних ділянок і землекористувачів має проводитися з урахуванням того, що треба виділяти основні методи стимулювання: заохочення успіхів, досягнутих у сфері раціонального використання і охорони земель та відновлення їх якісного стану, а також відповідальність за протиправну поведінку, пов'язану з негативним

впливом на землю як об'єкт природи. При цьому йдеться про два методи стимулювання, які можна назвати стимулювання позитивними і негативними засобами.

Таким чином правове стимулювання у сфері земельних відносин – це законодавче спонукання носіїв земельних прав до певних дій і насамкінець результатів, в яких зацікавлена держава і суспільство. Зазвичай це тривалий процес, який охоплює

обов'язкове прийняття у встановленому порядку комплексу відповідних правових норм, які забезпечують певну поведінку та їх практичну реалізацію. При цьому треба мати на увазі, що в ролі правового стимулу виступає не тільки правова норма, яка передбачає надання соціальних благ, спрямованих на задоволення інтересів носія земельних прав, а і норма, яка передбачає настання відповідальності за протиправну поведінку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основи земельного законодавства Союзу РСР і союзних республік від 13.12.1968 р. URL: <https://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15219.htm> (дата звернення: 19.02.2025).
2. Земельний кодекс Української РСР від 08.07.1970 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07/ed19700708#Text> (дата звернення: 19.02.2025).
3. Земельний кодекс Естонської РСР : офіц. текст. Таллінн : Еесті раамат, 1970. 213 с.
4. Санніков Д. В. До питання актуалізації економічного механізму регулювання земельних відносин. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 13–14 листоп. 2015 р. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. С. 98.
5. Земельний кодекс Української РСР від 18.12.1990 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-12/ed19901218#Text> (дата звернення: 19.02.2025).
6. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 19.02.2025).
7. Розовський Б. Г. Правове стимулювання раціонального природокористування. Київ : Наукова думка, 1981. 229 с.
8. Малишева Н. Р., Єрофєєв М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків : Право, 2017. С. 237.
9. Шульга М. В. Актуальні правові проблеми земельних відносин у сучасних умовах. Харків : Фірма «Консум», 1998. 224 с.

REFERENCES

1. Osnovy zemelnogo zakonodavstva Soyuzu RSR i soyuznykh respublik vid 13.12.1968 [Fundamentals of Land Legislation of the USSR and Union Republics of December 13, 1968]. (1968). Retrieved from: <https://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15219.htm> (accessed 19.02.2025).
2. Zemelnyi kodeks Ukrainskoi RSR vid 08.07.1970 [Land Code of the Ukrainian SSR of July 8, 1970]. (1970). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07/ed19700708#Text> (accessed 19.02.2025).
3. Zemelnyi kodeks Estonskoi RSR: ofitsiyni tekst [Land Code of the Estonian SSR: Official Text]. (1970). Tallinn: Eesti raamat.
4. Sannikov, D. V. (2015). Do pytannia aktualizatsii ekonomichnoho mekhanizmu rehuliuвання zemelnykh vidnosyn [On the Issue of Updating the Economic Mechanism for Regulating Land Relations]. In Materialy IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii “Malynovski chytannia” [Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference “Malynovski Readings”], m. Ostrog, 13–14 lystop. 2015 r. (pp. 98). Ostrog: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”.
5. Zemelnyi kodeks Ukrainskoi RSR vid 18.12.1990 r. [Land Code of the Ukrainian SSR of December 18, 1990]. (1990). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-12/ed19901218#Text> (accessed 19.02.2025).
6. Zemelnyi kodeks Ukrainy vid 25.10.2001 r. [Land Code of Ukraine of October 25, 2001]. (2001). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (accessed February 19, 2025).
7. Rozovskyi, B. H. (1981). Pravove stymuliuvannia ratsionalnoho pryrodokorystuvannia [Legal Stimulation of Rational Nature Management]. Kyiv: Naukova dumka.
8. Malysheva, N. R., & Yerofieiev, M. I. (2017). Naukovo-praktychnyi komentar do Zakonu Ukrainy “Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha” [Scientific and Practical Commentary on the Law of Ukraine “On Environmental Protection”]. Kharkiv: Pravo.
9. Shulha, M. V. (1998). Aktualni pravovi problemy zemelnykh vidnosyn u suchasnykh umovakh [Current Legal Issues of Land Relations in Modern Conditions]. Kharkiv: Firma “Konsum”.

РОЗДІЛ IV. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2025-1-04>

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Гаврилюк Р. О.

*докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри публічного права
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Університетська, 19, Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0001-6750-4340
r.havrylyuk@chnu.edu.ua*

Пацурківський П. С.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного права
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Університетська, 19, Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0001-5081-7842
p.patsurkivskyu@chnu.edu.ua*

Ключові слова: фінансове законодавство України; довоєнна парадигма фінансового законодавства України; воєнна парадигма фінансового законодавства України; система фінансового законодавства України; цілі фінансового законодавства України; воєнні виклики фінансовому законодавству України.

У статті здійснено функціональний аналіз розвитку фінансового законодавства України під час російсько-української війни. В центрі уваги авторів опинилися питання з'ясування головно характеру, змісту та обсягу змін парадигмальних засад фінансового законодавства держави, його цілей в умовах воєнного стану, зумовлених екзистенційними викликами цієї війни.

В якості методологічної основи дослідження авторами усвідомлено обрано передусім загальнонаукові принципи об'єктивності та історизму, а також аксіологічний, генетичний, системний і структурно-функціональний методи аналізу.

У статті також здійснено порівняльний аналіз парадигмальних начал фінансового законодавства України як під час першого періоду російсько-української війни (гібридної війни), так і за умов повномасштабної агресії росії проти України, зясовано його системоутворюючі чинники в цілому у першому та другому випадках, а також інтегративні фактори на інституційному рівні. Належна увага приділена аналізу складних світоглядних та методологічних проблем, які з'явилися у розвитку фінансового законодавства, головно пов'язаних з надмірною, на думку авторів, централізацією фінансового сектору держави, а також з необхідністю активнішого формування передумов для післявоєнної відбудови України.

В підсумку авторами сформульовано такі найбільш концентровані висновки за результатами дослідження проблеми: аналіз фінансового законодавства України періоду російсько-української війни дозволяє виділити у його розвитку два якісно відмінних між собою періоди. Перший із них охоплює час з березня 2014 р. до 24 лютого 2022 р. Основною метою фінансового законодавства України цього періоду, його

системоутворюючим ядром були конституційно закріплені права людини та громадянина на забезпечення їхніх різноманітних публічних потреб не мілітарного характеру, що задовольнялися за рахунок публічних фінансових ресурсів. Проте з переростанням повномасштабної російсько-української війни у повномасштабну ця парадигмальна матриця фінансового законодавства України перестала відповідати новим історичним викликам державі. В їх епіцентрі безальтернативно опинилися безпекові питання, проблеми фінансової стійкості України у її боротьбі з агресором. Тому Парламентом України було вироблено воєнну матрицю фінансового законодавства держави. Це передусім проявилось у зміні стратегічної мети фінансового законодавства – нею стала максимально швидка і повна концентрація усіх публічних фінансових ресурсів для оборони України та створення законодавчих засад для примноження публічних фінансових ресурсів держави. При цьому публічно-правова природа фінансового законодавства України під час російсько-української війни не змінилася. Його найфундаментальнішими засадами залишилися верховенство права та послідовний людиноцентризм. Наразі у фінансовому законодавстві України уже закладаються підвалини для післявоєнної відбудови України.

DEVELOPMENT OF FINANCIAL LEGISLATION OF UKRAINE DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Havrylyuk R. O.

*Doctor of Law (LLD), Professor,
Head of the Department of Public Law
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Universytetska str., 19, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6750-4340
r.havrylyuk@chnu.edu.ua*

Patskurkivskyy P. S.

*Doctor of Law (LLD), Professor,
Professor at the Department of Public Law
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Universytetska str., 19, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5081-7842
p.patskurkivskyy@chnu.edu.ua*

Key words: *financial legislation of Ukraine; pre-war paradigm of financial legislation of Ukraine; military paradigm of financial legislation of Ukraine; system of financial legislation of Ukraine; objectives of financial legislation of Ukraine; military challenges to financial legislation of Ukraine.*

The article provides a functional analysis of the development of Ukraine's financial legislation during the Russian-Ukrainian war. The authors focused on the issues of clarifying the nature, content and scope of changes in the paradigmatic foundations of the financial legislation of the State, its objectives under martial law, which were caused by the existential challenges of this war. The authors consciously chose the general scientific principles of objectivity and historicism, as well as axiological, genetic, systemic, and structural-functional methods of analysis as the methodological basis of the study. The article also provides a comparative analysis of the paradigmatic principles of Ukraine's financial legislation both during the first period of the Russian-Ukrainian war (hybrid war) and in the context of Russia's full-scale aggression against Ukraine, and explains its systemic factors in general in the first and second cases, as well as integrative factors at the institutional level. Due attention is paid to the analysis of complex ideological

and methodological problems that have emerged in the development of financial legislation, mainly related to the excessive centralization of the financial sector of the state, as well as the need to more actively create the preconditions for the post-war reconstruction of Ukraine. As a result, the authors formulate the following most concentrated conclusions based on the results of the study of the problem: the analysis of financial legislation of Ukraine during the Russian-Ukrainian war allows distinguishing two qualitatively different periods in its development. The first of them covers the period from March 2014 to February 24, 2022. The main purpose of the financial legislation of Ukraine of this period, its systemic core, was the constitutionally enshrined rights of a person and a citizen to ensure their various non-military public needs, which were met at the expense of public financial resources. However, as the full-scale Russian-Ukrainian war escalated into a full-scale war, this paradigmatic matrix of Ukraine's financial legislation ceased to meet the new historical challenges to the state. Security issues and the problems of Ukraine's financial stability in its fight against the aggressor were at the epicenter of these issues. Therefore, the Parliament of Ukraine developed a military matrix of the state's financial legislation. This was primarily reflected in the change in the strategic goal of financial legislation - it became the fastest and most complete concentration of all public financial resources for the defense of Ukraine and the creation of a legislative framework for increasing the public financial resources of the state. At the same time, the public law nature of Ukraine's financial legislation did not change during the Russian-Ukrainian war. Its most fundamental principles remain the rule of law and consistent human-centeredness. Currently, the financial legislation of Ukraine is already laying the foundations for the post-war reconstruction of Ukraine.

Вступ. Наразі в доктрині фінансового права існує два якісно відмінних між собою підходи до розуміння поняття «фінансове законодавство» – широкий та вузький. Фундатором першого з них в Україні є основоположник вітчизняної науки фінансового права Л. К. Воронова. Вона зазначала, що система фінансового законодавства держави охоплює Конституцію України, закони України і нормативні Укази Президента України з фінансових питань, відповідні накази та інструкції Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, Державної аудиторської служби України, нормативно-правові акти, видані органами місцевого самоврядування [1, с. 47]. Цей підхід по суті ототожнює поняття системи фінансового законодавства та системи джерел фінансового права. Найбільш повно та послідовно його реалізовано у монографічному дослідженні І. М. Бондаренко [2], а наразі концептуально найбільш інноваційна його версія міститься у підручнику з фінансового права авторів О. А. Музики-Стефанчук та Н. Я. Якимчук [3, с. 39].

Методологічною матрицею широкого розуміння видового поняття «фінансове законодавство» є пояснення родової категорії «законодавство» у рішенні Конституційного Суду України від 09.07.1998 р. №12-рп/98 в справі про тлумачення вищезазначеного терміну, що стало його першим

офіційним доктринальним трактуванням [4]. Цей підхід згодом підтримав і вітчизняний законодавець при розкритті змісту понять «бюджетне законодавство» [5] та «податкове законодавство» [6].

Найуразливішою стороною такого підходу, на нашу думку, є фактичне нівелювання у вищезазначений спосіб глибоких якісних відмінностей між властивостями юридичних норм, що містяться в субстантивно різних нормативно-правових актах та їх реального впливу на стан відповідних публічних фінансів. Це також ускладнює через необхідність вироблення складних механізмів взаємодії правових норм різного ієрархічного рівня узгодження та реалізацію ефективних політик держави у сфері публічних фінансів: фінансової політики, бюджетної політики, податкової політики тощо.

Український конституцієдавець, як переконує текстуальний та системний аналіз Основного Закону держави, навпаки, дотримується вузького підходу до розуміння ним поняття «законодавство» як родового явища та «фінансове законодавство» як видового феномену у його конкретних інституційних проявах. Так, у ст. 67 Конституції України йдеться про таке: «Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, **встановлених законом**» [7] (виділено нами. – Р.Г. і П.П.). Такий же парадигмальний

підхід закладено українським конституцієдавцем і в п.1 ч. 2 ст. 92 Конституції України, у якому визначено правовий режим більшості конституційно закріплених інститутів фінансового права України: «Виключно **законами України встановлюються** (виділено нами. – Р.Г. і П.П.): 1) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи» [7].

У ч. 2 ст. 95 Конституції України зазначено: «Виключно **законом** (виділено нами. – Р.Г. і П.П.) про державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків» [7]. А в її розвиток у ч. 2 ст. 96 Основного Закону України йдеться про таке: «Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект **закону** про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом **закону** (в обидвох випадках виділено нами. – Р.Г. і П.П.) подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року» [7].

Аналогічний концептуальний підхід застосував український конституцієдавець й у ст. 98 («Контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата. Організація, повноваження і порядок діяльності Рахункової палати **визначаються законом**») (виділено нами. – Р.Г. і П.П.) та ст. 100 («Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням. Правовий статус Ради Національного банку України **визначається законом**» [7]) (виділено нами. – Р.Г. і П.П.).

У вищезазначених конституційних формулах основних інститутів публічних фінансів по суті стисло сформульована сучасна вітчизняна конституційно-правова матриця останніх. На їх основі відповідно до закономірностей розвитку публічних фінансів в Україні згодом може з'явитися, як це наразі уже має місце у конституціях цілого ряду інших держав світу, структурно виокремлений розділ «Публічні фінанси» Конституції України. На нашу думку, саме вищезазначена концептуальна позиція вітчизняного конституцієдавця є світоглядною і методологічною основою вузького підходу до розуміння поняття «фінансове законодавство» у доктрині фінансового права України.

Зокрема, Д. О. Білінський та М. П. Кучерявенко резонно наголошують, що «основу фінансового законодавства мають складати **тільки закони** (виділено нами. – Р.Г. і П.П.) і найбільш важливі підзаконні акти (у більшості випадків – прирівняні до законів)» [8, с. 32-33]. Такими були, як пояснюють вищезазначені автори, декрети Уряду України наприкінці 1992 – на початку 1993 років. Ми поділяємо цей підхід вищезазначених авторів і намагаємось його реалізувати у цьому дослідженні. Ці автори обґрунтовано виокремлюють й такі види фінансового законодавства у його вузькому розумінні, як **загальноінституційні закони** (Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України тощо) та **спеціальні інституційні закони** – це законодавчі акти, які регулюють окремі частини фінансових інститутів [8, с. 35].

Заслуговує на особливу увагу у зв'язку з нашим дослідженням обґрунтований висновок Д. О. Білінського та М. П. Кучерявенка про те, що законодавчі акти, які лежать в основі фінансового законодавства, є системним явищем [8, с. 34]. Саме ця його якість і дозволяє збагнути фундаментальну внутрішню логіку розвитку фінансового законодавства як у довоєнний період, так і в умовах повномасштабної російсько-української війни, а також вирішення питань фінансового законодавства, пов'язаних зі вступом України в ЄС, уможливило наукове прогнозування розвитку фінансового законодавства України.

Пріоритет в осмисленні світоглядних і методологічних аспектів феномену системності фінансового законодавства України належить авторам цього дослідження [9; 10; 11; 12]. Зокрема, авторська концепція інтегративної ролі **мети** системи фінансового законодавства держави, яка полягає у спрямуванні публічних фінансів на створення загального блага суспільства, дозволяє якомога адекватніше осмислити сенс нових історичних викликів публічним фінансам, фінансовому законодавству, фінансовій політиці держави, Україні в цілому, зумовлених повномасштабною російсько-українською війною та необхідністю і початком безпосереднього вступу України в спільноту держав-членів ЄС. Обидва ці виклики належать до ряду екзистенційних, вони взаємозалежні, але провідна роль наразі випала першому з них.

Метою дослідження є зсування головно характеру, змісту та обсягу змін парадигмальних засад фінансового законодавства України, його мети під час російсько-української війни, зумовлених її екзистенційними викликами.

Методологічною основою дослідження обрано загальнонаукові принципи об'єктивності та історизму, аксіологічний, генетичний, системний та структурно-функціональний методи аналізу.

Виклад основних результатів дослідження. Не дивлячись на те, що війна росії проти України триває з березня 2014 р. та що вона істотно позначилася на стані публічних фінансів і їх законодавчому регулюванні із самого її початку (фінансування Україною оборонних видатків у зв'язку з цією війною збільшилося з 27,4 млрд. грн. у 2014 р. аж до 217,1 млрд. грн. у 2022 р., або майже у 8 разів, його питома вага зросла з 6,36 до 13,62 відсотків [13, с. 14-15]), українське фінансове законодавство до початку повномасштабного вторгнення російського агресора парадигмально продовжувало залишатися законодавством мирного часу. Його концептуальні засади визначала конституційна матриця публічних фінансів.

Система фінансового законодавства України цього періоду включала: **1) чинну Конституцію України;** **2) загальні фінансові закони України:** «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23 лютого 2006 р. в редакції Закону від 20 червня 2020 р. (попередня назва – «Про цінні папери та фондовий ринок»); «Про відкритість використання публічних коштів» від 15 вересня 2015 р.; «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» від 20 грудня 2016 р.; «Про платіжні послуги» від 30 червня 2021 р.; «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14 грудня 2021 р.; **3) інституційні фінансові закони України, які містять законодавчі засади регулювання відповідної сфери публічної фінансової політики:** «Бюджетний кодекс України», щорічні закони України «Про Державний бюджет України», періодичні закони України про внесення змін до останніх; «Податковий кодекс України» та закони України про внесення змін у нього; Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р.; «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 р.; «Про валюту та валютні операції» від 21 червня 2018 р.; «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14 липня 2020 р.; «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» від 17 грудня 2020 р.; «Про фінансовий лізинг» від 4 лютого 2021 р.; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи» від 30 червня 2021 р.; «Про страхування» від 18 листопада 2021 р.; **4) статусні закони України, які визначали повноваження і компетенцію спеціальних інститутів у сфері публічних фінансів:** «Про Національний банк України» від 20 травня 1999р. зі змінами та доповненнями; «Про Рахункову палату України» від 02 липня 2015 р. та деякі інші.

Основною метою фінансового законодавства України цього періоду, його системоутворюючим ядром були конституційно закріплені права людини та громадянина на забезпечення їхніх різноманітних публічних потреб немілітарного характеру, що задовольнялися за рахунок публічних фінансових ресурсів. До найголовніших з цих прав, відповідно до Конституції України, належали: право на безпеку (ст. 3); право на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї, яке включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48); право на відпочинок (ст. 45); право на соціальний захист (ст. 46); право на охорону здоров'я, медичну допомогу й медичне страхування (ст. 49); право на освіту (ст. 53); право на відшкодування за рахунок публічних коштів матеріальної й моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб при здійсненні ними їх повноважень (ст. 56); право на безоплатну правову допомогу згідно закону (ст. 59) та деякі інші. Для різних груп осіб існувала їх власна ієрархія публічних потреб. Незрівнянно різноманітнішими були приватні потреби українців, джерела задоволення яких коренилися в публічних фінансових ресурсах і регулювалися фінансовим законодавством.

Функціонування окремих структурних елементів системи фінансового законодавства України зумовлювалося до початку повномасштабної російсько-української війни й їх власними системоутворюючими цілями та пріоритетами. Зокрема, таким конституційно визначеним інтегративним ядром всього бюджетного законодавства України були принципи справедливого й неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами та територіальними громадами [7]. Системоутворюючим ядром інституту податкового законодавства виступав конституційний принцип обов'язковості сплати податків та зборів їх платниками у порядку та розмірах, встановлених законом [7]. Системоутворюючим конституційним чинником для фінансового законодавства України, що лежало в основі грошово-кредитної політики держави, виступало забезпечення стабільності грошової одиниці України – гривні [7].

Вищезазначені системоутворюючі чинники фінансового законодавства України в цілому і його окремих інститутів являли собою в сукупності по суті його парадигмальну матрицю, що й визначала засади його функціонування впродовж так званої гібридної російсько-української війни. Переростання цієї війни у повномасштабну міжцивілізаційну війну російського агресора проти України примножило попередні історичні виклики їй та породило нові, ще небезпечніші загрози для буття української держави і нації, для життя, честі

і гідності кожного українця. В епіцентрі усіх воєнних викликів Україні безальтернативно опинилися безпекові питання. Вони докорінно змінили ієрархію усіх цілей і цінностей для всіх суб'єктів права в Україні з державою включно.

Кардинальних змін зазнали в умовах воєнного стану цілі системи фінансового законодавства загалом та його інститутів зокрема. Переконливим свідченням цього стала поява уже із самого початку нового етапу російсько-української війни таких якісно нових феноменів-маркерів, як: в податковому законодавстві – неможливість виконання платником податку його податкового зобов'язання; у бюджетному законодавстві – необхідність спрямування усіх доходів казни на потреби оборони України; у фінансовому законодавстві, що забезпечувало стабільність гривні – потреба прямого фінансування видатків Державного бюджету України; для фінансового законодавства України в цілому – забезпечення фінансової стійкості держави. Парадигмальна матриця фінансового законодавства, вироблена вітчизняним законодавцем до початку повномасштабної російсько-української війни, за нових історичних умов виявилася непридатною для вирішення його якісно інших завдань в принципово нових суспільних умовах.

Перед Україною постала невідкладна необхідність у вироблені й успішній реалізації воєнної матриці фінансового законодавства держави, яка б мала своєю метою максимальне сприяння фінансовій безпеці України як основі її національної безпеки в цілому, стала атрибутивною умовою стійкого функціонування фінансової системи держави. Основна відповідальність у зв'язку з цим лягла на Парламент України, оскільки згідно п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України винятково до його компетенції належать питання встановлення відповідних суспільних відносин [7].

В дослідженні ми обмежилися аналізом не усієї системи фінансового законодавства України цього періоду, а лише того його сегменту, що зазвичай називається в науці фінансового права та вченими-фінансистами **законодавчими актами, що регулюють розвиток фінансового сектору держави**. В науковому та експертному середовищі України основними суб'єктами, які здійснюють правовий вплив на фінансовий сектор України зазвичай вважаються Національний банк України (НБУ), Міністерство фінансів України (Мінфін України), Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку (НКЦПФР) та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). До них необхідно віднести, на нашу думку, також Рахункову палату, хоча її компетенція та повноваження значно ширші. Ключова роль серед них щодо правового впливу на функціонування фінансового сектору України під час повномасш-

табної російсько-української війни, як переконає досвід, випала НБУ та Мінфіну України. Оскільки діяльність останнього регламентується головним чином підзаконними актами Уряду України, у цьому дослідженні ми її не розглядатимемо.

Парламент України приділив особливу увагу вдосконаленню і посиленню правового статусу, компетенції і повноважень НБУ. Зокрема, з лютого 2022 р. до кінця 2024 р. ця проблематика ставала предметом законодавчого регулювання Верховною Радою України шість разів у 2022 р., п'ять разів у 2023 р. та тричі в 2024 р., всього чотирнадцять разів. Особливе значення для підтримання фінансової стійкості держави в цей час мають Закон України №2118-IX від 03 березня 2022 р. та Закон України № 2120-IX від 15 березня 2022 р. Згідно цих законів України було зупинено на період дії воєнного стану дію п. 4 ч. 1 ст. 42 (в частині заборони купівлі цінних паперів в емітента) і ст. 54 «Заборона надання кредитів державі» Закону України «Про Національний банк України». Останнє було зумовлено тим, що лише за перший місяць цієї війни податкові доходи України скоротилися на 80 відсотків, що породило великий фіскальний дефіцит. Він став впродовж усього періоду воєнного стану перманентним. Цей дефіцит було профінансовано як за рахунок коштів міжнародної фінансової допомоги держав і організацій – партнерів України, так і НБУ [14].

Пряме фінансування дефіциту Державного бюджету України шляхом викупу Національним банком військових облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) склало за березень-квітень 2022 р. 70 млрд. грн. [15, с. 75]. Пізніше відбулася диверсифікація ОВДП на військові і невійськові їх види та за суб'єктним складом їх власників. У червні 2024 р. військові облігації рівнялися 35,3 млрд. грн. з усіх 55 млрд. грн. ОВДП; в липні 2024 р. військові облігації рівнялися 35,5 млрд. грн. з усіх 38 млрд. грн. ОВДП; у серпні 2024 р. військові облігації рівнялися 6 млрд. грн. з усіх 29,1 млрд. грн. ОВДП. На початок вересня 2024 р. найбільша питома вага ОВДП осіла в комерційних банках – 43,7 відсотка і в НБУ – 40,3 відсотка, в юридичних осіб їх було 10,3 відсотка, у фізичних осіб – 4 відсотки, у нерезидентів – 1,6 відсотків, у територіальних громад – 0,04 відсотки [16]. При цьому за НБУ залишилися функція гаранта фінансування дефіциту Державного бюджету України у випадках непередбачуваних ускладнень в сфері стійкості державних фінансів під час російсько-української війни.

Системних законодавчих змін під час дії правового режиму воєнного стану зазнали правовий статус, компетенція й повноваження ФГВФО. Парламентом України було ухвалено впродовж цього періоду із вищезазначеної проблематики

дев'ять законодавчих актів: шість у 2022 р., один у 2023 р. та два в 2024 р., які внесли зміни в базовий Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Так, Законом України №2180-IX від 01 квітня 2022р. було розширено повноваження адміністративної ради Фонду та її Голови на: затвердження рішення виконавчої дирекції Фонду щодо залучення внеску держави на безповоротній основі; затвердження рішення виконавчої дирекції Фонду щодо встановлення розміру базової річної ставки регулярного збору, більшого, ніж передбачено ч. 1 ст. 22 базового Закону; затвердження рішення виконавчої дирекції Фонду щодо встановлення значення цільового показника Фонду і строку для його досягнення із урахуванням рекомендацій Ради з фінансової стабільності; ухвалення рішення щодо встановлення тимчасового граничного розміру компенсації коштів за вкладом згідно з абзацами 2-4 ч. 1 ст. 26 базового Закону [17].

Вищезазначеним Законом України також було розширено повноваження виконавчої дирекції Фонду за рахунок включення до них повноважень щодо: ухвалення рішення про необхідність залучення кредитів Кабміну України, НБУ та/або внеску держави на безповоротній основі; ухвалення рішення щодо встановлення розміру базової річної ставки регулярного збору до Фонду, більшого за встановлений ч.1 ст. 22 базового Закону; прийняття рішення про встановлення значення цільового показника Фонду і строку для його досягнення; ухвалення рішення щодо здійснення перерахунків до Державного бюджету України згідно із базовим Законом; ухвалення рішення щодо збільшення розміру базової річної ставки регулярного збору до Фонду в разі надання Радою з фінансової стабільності рекомендацій згідно із ч. 3 ст. 19 базового Закону [17]. Цей закон також суттєво збагатив юридичний інструментарій Фонду, удосконалив порядок формування його коштів і розширив перелік джерел його формування, оптимізував юридичний режим правових актів Фонду [17]. Тобто, правовий статус, компетенція та повноваження ФГВФО були приведені у відповідність викликам воєнного стану в Україні.

Особливо складним, суперечливим та тривалим виявилось розроблення і ухвалення Парламентом України Закону «Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення державного регулювання та нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринках» №3585-IX від 22 лютого 2024 р. Він більш відомий загалом як Закон про посилення повноважень НКЦПФР. Вищезазначені труднощі у його появі були зумовлені головню об'єктивними чин-

никами – складним та суперечливим предметом законодавчого регулювання, інноваційною концепцією правового статусу, компетенції і повноважень НКЦПФР, імплементацією у законодавство України апробованих юридичних конструкцій і правил правового регулювання таких ринків у значно розвинутіших державах світу. Головним лобістом прийняття цього закону був МВФ.

Аналіз тексту ухваленого Закону переконує, що він суттєво підвищив інституційну спроможність НКЦПФР як регулятора ринків капіталу та організованих товарних ринків, розширив її компетенцію і повноваження, закріпив гарантії незалежності Комісії, вдосконалив законодавчі норми щодо її міжнародної співпраці, побудови дієвої системи нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринках згідно з Принципами IOSCO, які мають за мету головно створення та функціонування ефективної системи запобігання зловживанням на таких ринках. Вищезазначений закон містить дієві механізми запобігання зловживанням на ринках капіталу й організованих товарних ринках, в тім числі пряму заборону фінансових пірамід і механізми попередження та боротьби зі спробами їх створення, протидії інсайдерській торгівлі та незаконному використанню інсайдерської інформації. Цей законодавчий акт не тільки посилив фінансову стійкість України під час російсько-української війни, але й наблизив її фінансове законодавство до відповідного *acquis* ЄС.

Якісного оновлення зазнали у роки цієї війни законодавчі засади діяльності Рахункової палати. Вона наділена конституційно-правовим статусом, тому має особливий вплив на стійкість фінансового сектору України. Найбільш концентровано ці зміни відобразилися у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про Рахункову палату» та деяких інших законодавчих актів України» № 4042-IX від 30 жовтня 2024 р. Ним було суттєво посилено інституційний статус і повноваження цієї інституції: Рахункову палату визначено як вищий державний колегіальний орган фінансового контролю (аудиту); за основу організаційно-методологічних засад здійснення нею зовнішнього фінансового контролю (аудиту) взято систему професійних стандартів INTOSAI; розширено її повноваження на аудит діяльності суб'єктів господарювання державного та комунального сектору економіки, на аудит коштів, отриманих від іноземних держав, ЄС, закордонних фінансових установ, міжнародних організацій, донорських інституцій у вигляді кредитів, грантів, прямої фінансової та іншої допомоги та на кошти фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування; Рахункову палату ним уповноважено здійснювати

аудит консолідованої фінансової звітності суб'єктів державного сектору та публічних бюджетів. Закон зміцнив гарантії незалежності Рахункової палати: унеможливив припинення або обмеження її повноважень в разі закінчення строку повноважень Парламенту України або дострокового їх припинення, введення воєнного чи надзвичайного стану; передбачив обов'язковість отримання висновку від Рахункової палати на будь-який законопроект, що стосується її повноважень чи діяльності; установив, що в разі не врахування в законі про Державний бюджет України пропозицій Рахункової палати, що стосуються її фінансового забезпечення, Уряд України зобов'язаний аргументувати свою позицію. Водночас не на всі виклики, які постали перед Рахунковою палатою, цей закон дав відповіді. Низку ризиків в її діяльності усунути не вдалося. Передусім необхідне подальше вдосконалення конституційних засад діяльності Рахункової палати в аспекті посилення її функціональної незалежності.

Зміцненню стійкості фінансового сектору держави у роки війни сприяло ухвалення Парламентом України таких законів, як: оновленої редакції Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» №2154-IX від 24 березня 2022 р.; Закону України «Про кредитні спілки» №3254-IX від 14 липня 2023 р.; Закону України «Про акціонерні товариства» № 2465-IX від 27 липня 2022р. (наразі цей закон чинний у редакції Закону України №3983-IX від 19 жовтня 2024 р.), Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» №2258-VIII від 21.12.2017 р. в редакції Закону України №3720-IX від 20 червня 2024 р.; Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління» №3587-IX від 22 лютого 2024 р. та деяких інших; повне набуття чинності Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» №1953-IX від 14 грудня 2021 р.

Водночас поза увагою законодавця залишилося використання в інтересах зміцнення фінансової стійкості держави можливостей державно-приватного партнерства, формування законодавчих засад такого партнерства для післявоєнного відродження економіки України, особливо розвитку фінансового сектору. В Україні відсутня належна законодавча система страхування воєнних ризиків, яка гарантувала б достатнє та доступне страхове покриття для юридичних та фізичних осіб. Наразі поки що його надає вузьке коло страховиків головню за договорами страхування майна та транспортних засобів. Подолання цих пробілів є, на нашу думку, найближчими в часі завданнями законодавця.

Стратегічною метою Парламенту України в сфері законодавчого регулювання фінансо-

вого сектору держави наразі має стати збереження й примноження різноманітності ринку фінансових послуг для післявоєнної відбудови та зростання. Ми поділяємо висновок Н. Кравчук і О. Луцишина щодо того, що в післявоєнний час фінансовий ринок України «потребуватиме всього розмаїття фінансових посередників для забезпечення широкого спектру потреб споживачів фінансових послуг – від великих та системних до дрібних та індивідуальних» [18, с. 126]. Наразі війна постійно несе цьому ринку реальні загрози тотального «зачищення його» руками державного регулятора в нібито державних інтересах від менш конкурентноздатних його суб'єктів та цим самим нібито сприяє «спрощенню» законодавчого регулювання цього ринку. З більше далекоглядного погляду негативним наслідком вищезазначеного явища може стати різке зниження конкуренції суб'єктів цього ринку у найближчому часі, навіть поява на ньому «незаповнених ніш». Прямим наслідком такого розвитку подій, як прогнозують вищезазначені автори, стане зниження якості послуг, зростання ризиків, збільшення вартості застав та кредитних ставок. Звідси законодавча політика держави на ринку фінансових послуг повинна забезпечувати розумний баланс нинішніх та перспективних потреб держави на ринку фінансових послуг, максимально можливе збереження усіх добросовісних суб'єктів цього ринку.

Трирічний досвід законодавчого регулювання фінансового сектору України під час російсько-української війни демонструє його **унікальну парадоксальність**. Остання полягає у тому, що, з одного боку, держава, виходячи із постійного гострого дефіциту внутрішніх публічних фінансових ресурсів і екзистенційної необхідності вистояти у війні з російським агресором та перемогти, понад розумну міру зарегулює підприємницьку діяльність суб'єктів господарювання. При цьому вона, як правило, одержує результат, протилежний від очікуваного. Переконливим прикладом цього, на нашу думку, може бути наявний стан законодавчого забезпечення ринків капіталу й організованих товарних ринків. Надмірно внормоване підприємництво – це передусім бродильні дріжджі для корупції. Воно породжує у фінансовому секторі ефект багатоголової гідри, коли на місці однієї відтятої державним регулятором її голови одразу з'являється декілька нових.

З іншого боку, і це головне, єдиним внутрішнім джерелом примноження загального блага, в тім числі публічних фінансових ресурсів, є вільна підприємницька діяльність мільйонів українців. Вони краще від держави розуміють, як саме вести бізнес, щоб він приносив їм зароблені прибутки й уможлилював завдяки цьому гідне життя і благополуччя, сплату належних податків

державі та інших обов'язкових платежів. Фінансове законодавство держави повинно бути не вуздеккою для творців публічного блага в руках держави, а мірилом свободи їх дій, їх пов'язаності позитивним правом з державою і спільними з нею публічними потребами. Під час російсько-української війни найфундаментальніші – безпекові – потреби держави і її жителів співпали, стали єдиними. Звідси фінансове законодавство України потребує лібералізації.

Перевагою України впродовж російсько-української війни, на нашу думку, є те, що більше половини банків за критерієм їх чистих активів перебуває в державній власності. Станом на 01 січня 2024 р. цей показник рівнявся 53,6 відсотка. Державні банки відіграють провідну роль у фінансуванні оборонних потреб України. Проте надмірне запублічення банківської системи дає про себе знати також рядом негативних чинників для розвитку фінансового сектору держави. Так, їм належало не цей же період часу 80 відсотків непрацюючих кредитів. Останні в умовах війни виявили чітку тенденцію до збільшення. Одержавлення банківського сектору з переходом до відбудови України після її воєнного руйнування виявиться серйозним бар'єром для іноземних комерційних банків й банківських груп в активному залученні України до міжнародних ринків капіталів. Уже настав час невідкладно розробляти і реалізовувати законодавчі засади щодо приватизації частини великих державних банків України. Це наблизить фінансовий сектор України до фінансових систем держав-членів ЄС та інших розвинутих держав Заходу, сприятиме її інтеграції в європейську та світову в цілому фінансові системи.

Висновки. Аналіз фінансового законодавства України періоду російсько-української війни дозволяє виділити у його розвитку два якісно відмінних між собою періоди. Перший із них охоплює час з березня 2014 р. до 24 лютого 2022 р. Основною метою фінансового законодавства України цього періоду, його системоутворюючим ядром були конституційно закріплені права людини та громадянина на забезпечення їхніх різноманітних публічних потреб не мілітарного характеру, що задовольнялися за рахунок публічних фінансових ресурсів. Проте з переростанням повномасштабної російсько-української війни у повномасштабну ця парадигмальна матриця фінансового законодавства України перестала відповідати новим історичним викликам державі. В їх епіцентрі безальтернативно опинилися безпекові питання, проблеми фінансової стійкості України у її боротьбі з агресором. Тому Парламентом України було вироблено воєнну матрицю фінансового законодавства держави. Це передусім проявилось у зміні стратегічної мети фінансового законодавства – нею стала максимально швидка і повна концентрація усіх публічних фінансових ресурсів для оборони України та створення законодавчих засад для примноження публічних фінансових ресурсів держави. При цьому публічно-правова природа фінансового законодавства України під час російсько-української війни не змінилася. Його найфундаментальнішими засадами залишилися верховенство права та послідовний людиноцентризм. Наразі у фінансовому законодавстві України уже закладаються підвалини для післявоєнної відбудови України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронова Л.К. Фінансове право України: Підручник. Київ: Прецедент; Моя книга, 2006. 448 с.
2. Бондаренко І.М. Кодифікація фінансового законодавства: зміст, форма та наслідки: монографія. Харків: Право, 2020. 328 с.
3. Музика-Стефанчук О.А., Якимчук Н.Я. Сучасне фінансове право. Право публічних фінансів: підручник. Київ. АртЕк, 2024. 656 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 року, N 12-рп/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. С. 1209.
5. Бюджетний кодекс України. Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI в редакції від 06.12.2024, підстава - 4106-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
6. Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 №2755-VI в редакції від 11.12.2024, підстава - 4108-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР в редакції від 01.01.2020, підстава - 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Фінансове право: підручник / М.П.Кучерявенко, Д.О.Білінський, О.О.Дмитрик та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф. М.П.Кучерявенка. Харків: Право, 2013. 400 с.
9. Пацурківський П.С. Правові засади фінансової діяльності держави: проблеми методології. Чернівці: ЧДУ, 1997. 244 с.
10. Пацурківський П.С. Проблеми теорії фінансового права. Чернівці: ЧДУ, 1998. 275 с.

11. Гаврилюк Р.О. Дія норм податкового права в часі, просторі та за колом осіб. Чернівці: Рута, 2002. 392 с.
12. Гаврилюк Р. Конституція держави і публічні фінанси. *Право України*. 2006. № 12. С. 15-19.
13. Петро Пацурківський, Руслана Гаврилюк. Війна росії проти України та вітчизняні публічні фінанси. *Право України*. 2022. №3. С. 9-25.
14. Торбйорн Бекер, Баррі Айхенгрін, Юрій Городніченко, Сергей Гурієв, Саймон Джонсон, Тимофій Милованов, Кеннет Рогофф, Беатріче Ведер ді Мауро, *Нарис про відбудову України*. Centre for Economic Policy Research, CEPR Press, 2022. 38 с. URL: https://cepr.org/system/files/2022-06/BlueprintReconstructionUkraine_ukr.pdf
15. Галина Возняк, Ольга Дмитрик. Фінансова стабільність та напрями її здійснення: кейс для України в умовах війни. *Світ фінансів*. 2022. № 2 (71). С. 70-80.
16. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (серпень-вересень 2024 р.). Національний інститут стратегічних досліджень. Центр економічних і соціальних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-u-period-voyennoho-9>
17. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб. Закон України №2180-IX від 01.04.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20#Text>
18. Наталія Кравчук, Олег Луцишин. Фінансовий ринок України під час війни: реалії функціонування. *Світ фінансів*. 2022, 4(73). С. 112-128.

REFERENCES

1. Voronova L. K. (2006) *Finansove pravo Ukrainy: Pidruchnyk*. [Financial law: a textbook]. Kyiv: Pretsedent; Moia knyha. (in Ukrainian)
2. Bondarenko I. M. (2020) *Kodyfikatsiia finansovoho zakonodavstva: zmist, forma ta naslidky* [Codification of financial legislation: content, form and consequences]. Kharkiv: Pravo. (in Ukrainian)
3. Muzyka-Stefanchuk O. A. (2024) Yakymchuk N.Ia. *Suchasne finansove pravo. Pravo publichnykh finansiv: pidruchnyk*. [Modern financial law. Law of public finance: a textbook]. Kyiv: ArtEk. (in Ukrainian)
4. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym zvernenniam Kyivskoi miskoi rady profesiinykh spilok shchodo ofitsiinoho tlumachennia chastynti tretioi statti 21 Kodeksu zakoniv pro pratsiu Ukrainy (sprava pro tlumachennia terminu "zakonodavstvo") vid 9 lypnia 1998 roku, N 12-rp/98. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 1998. №32. S. 1209. (in Ukrainian)
5. Biudzhetni kodeks Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI v redaktsii vid 06.12.2024, pidstava – 4106-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (in Ukrainian)
6. Podatkovi kodeks Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 №2755-VI v redaktsii vid 11.12.2024, pidstava – 4108-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (in Ukrainian)
7. Konstytutsiia Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR v redaktsii vid 01.01.2020, pidstava – 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (in Ukrainian)
8. Kucheriavenko M. P. (2013) *Finansove pravo: pidruchnyk* [Financial law: a textbook]. Kharkiv: Pravo. (in Ukrainian)
9. Patsurkivskyy P.S. (1997) *Pravovi zasady finansovoi diialnosti derzhavy: problemy metodolohii* [Legal Principles of State Financial Activity: Problems of Methodology]. Chernivtsi: ChDU. (in Ukrainian)
10. Patsurkivskyy P.S. (1998) *Problemy teorii finansovoho prava* [Problems of the theory of financial law]. Chernivtsi: ChDU. (in Ukrainian)
11. Havrylyuk R.O. (2002) *Diia norm podatkovoho prava v chasi, prostori ta za kolom osib* [Effect of tax law provisions in time, space and by persons]. Chernivtsi: Ruta. (in Ukrainian)
12. Havrylyuk R. (2006) Konstytutsiia derzhavy i publichni finansy [State constitution and public finance]. *Pravo Ukrainy*, no 12, 15-19. (in Ukrainian)
13. Patsurkivskyy P., Havrylyuk R. (2022) Viina rosii proty Ukrainy ta vitchyzniani publichni finansy [Russia's war against Ukraine and domestic public finances]. *Pravo Ukrainy*, no 3, 9-25. (in Ukrainian)
14. Torbiorn Beker, Barri Aikhenhrin, Yurii Horodnichenko, Serhie Huriiiev, Saimon Dzhonson, Tymofii Mylovanov, Kennet Rohoff, Beatriche Veder di Mauro (2022) *Narys pro vidbudovu Ukrainy* [An Essay on the Reconstruction of Ukraine]. Centre for Economic Policy Research, CEPR Press. (in Ukrainian)
15. Vozniak H., Dmytryk O. (2022) Finansova stabilnist ta napriamy yii zdiisnennia: keis dlia Ukrainy v umovakh viiny [Financial Stability and Directions for Its Implementation: A Case for Ukraine in the Time of War]. *Svit finansiv*, vol 2, no 71, 70-80. (in Ukrainian)

16. National Institute for Strategic Studies. Center for Economic and Social Research (2024) Ohliad instrumentiv pidtrymky finansovoi stiikosti v umovakh voiennoho stanu v Ukraini (serpen-veresen 2024 r.). [Review of instruments to support financial stability under martial law in Ukraine (August-September 2024)] (in Ukrainian)
17. Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia stabilnosti systemy harantuvannia vkladiv fizychnykh osib. Zakon Ukrainy №2180-ІKh vid 01.04.2022r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20#Text> (in Ukrainian)
18. Kravchuk N., Lutsyshyn O. (2022) Finansovyi rynok Ukrainy pid chas viiny: realii funktsionuvannia [Ukraine's financial market during the war: realities of functioning]. *Svit finansiv*, vol 4, no 73, 112-128 (in Ukrainian)

INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL INSTITUTIONS AND UKRAINE'S INTEGRATION INTO GLOBAL CUSTOMS AND TAX STANDARDS

Ivanova R. Yu.

Ph.D. in Law, Associate Professor,

Professor at the Department of International and European Law

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

Heroes of Maidan str., 8, Khmelnytskyi, Ukraine

orcid.org/0000-0001-8257-4486

kemenyash.roksolana@gmail.com

Key words: ICC, CACCI, Ukraine, international non-governmental organizations, integration, economic competitiveness, public finance, financial law, geopolitics, development strategies.

The International Non-government Institutions, The International Chamber of Commerce and the Confederation of Asia-Pacific Chambers of Commerce and Industry, are examined in the context of Ukraine's global fiscal governance integration. These institutions create an infrastructure for tax compliance that enables Ukraine to adopt a system of legal transparency, predictability, and standardization, especially in developing and transitional economies. The ICC contributes to the Ukraine international trade by removing uncertainties concerning the distribution of trade and tax liabilities through Incoterms, model contracts, and simplified arbitration procedures. This helps minimize potential conflicts and encourages international business activities.

This case study examines the growing need for international collaboration in the digital tax management arena and the leading role taken by the International Chamber of Commerce (ICC) in Base Erosion and Profit Shifting (BEPS), as advocated by the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). It highlights Ukraine's participation in the processes aimed at integrating these standards into national tax policy which helps in mitigating illicit capital flows and corporate tax avoidance. CACCI's regional initiatives also further support Ukraine's ambitions through easing customs procedures, advocating green taxation, and cultivating regional public-private partnerships (PPPs) for fiscal modernization. In particular, CACCI's emphasis on free trade zones and tax holiday regimes resonate with the objectives of Ukraine's post-war reconstruction effort directed towards maximization of investment and economic recovery.

The document also highlights the fact that the legal and economic aspects of tax governance for Ukraine is a question of reforms other than legislation, it is an issue of systematic institutional development combined with public-private dialogue and regional advocacy. These institutions provide not only substantive knowledge and goodwill, but also act as facilitators which assist Ukraine to join higher level economic configurations like EU Customs Union and the Digital Single Market. Special attention is given to the arbitration services provided by ICC which have played a key role in offering solutions to tax related investment disputes and establishing legal assistance certainty.

The modern tax and customs law of Ukraine could not be developed without the active involvement of international non-governmental organizations such as the ICC and CACCI. With the rapid advancement of globalization, these institutions have become more essential to Ukraine as its economic competitiveness increases. In the shift of balance of power in world politics, cooperation with these institutions helps Ukraine to implement and protect its economically sustainable and sovereign development policies.

МІЖНАРОДНІ НЕУРЯДОВІ ІНСТИТУЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО СВІТОВИХ МИТНИХ ТА ПОДАТКОВИХ СТАНДАРТІВ

Іванова Р. Ю.

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
вул. Героїв Майдану, 8, Хмельницький, Україна
orcid.org/0000-0001-8257-4486
kemenyash.roksolana@gmail.com*

Ключові слова: *ICC, САССІ, Україна, міжнародні неурядові організації, інтеграція, економічна конкурентоспроможність, державні фінанси, фінансове право, геополітика, стратегії розвитку.*

Міжнародні неурядові організації, Міжнародна торгова палата та Конфедерація торгово-промислових палат Азіатсько-Тихоокеанського регіону, розглядаються в контексті глобальної інтеграції фінансового управління в Україні. Ці інституції створюють інфраструктуру для дотримання податкового законодавства, що дозволяє Україні запровадити систему правової прозорості, передбачуваності та стандартизації, особливо в країнах, що розвиваються, та з перехідною економікою. ICC сприяє міжнародній торгівлі України, усуваючи невизначеності щодо розподілу торговельних і податкових зобов'язань через Інкотермс, типові контракти та спрощені арбітражні процедури. Це допомагає мінімізувати потенційні конфлікти та заохочує міжнародний бізнес.

У цьому тематичному дослідженні розглядається зростаюча потреба в міжнародній співпраці на арені цифрового управління податками та провідна роль, яку відіграє Міжнародна торгова палата (ICC) у розмиванні податкової бази та переміщенні прибутку (BEPS), як це підтримує Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Він підкреслює участь України в процесах, спрямованих на інтеграцію цих стандартів у національну податкову політику, яка допомагає пом'якшити незаконні потоки капіталу та уникнення корпоративних податків. Регіональні ініціативи САССІ також сприяють амбіціям України шляхом полегшення митних процедур, пропаганди зеленого оподаткування та розвитку регіональних державно-приватних партнерств (ДПП) для фіскальної модернізації. Зокрема, наголос САССІ на зонах вільної торгівлі та режимах податкових канікул перегукується з цілями післявоєнної реконструкції України, спрямованої на максимізацію інвестицій та відновлення економіки.

У документі також підкреслюється той факт, що правові та економічні аспекти податкового врядування для України – це питання реформ, відмінних від законодавства, це питання системного інституційного розвитку в поєднанні з державно-приватним діалогом та регіональною адвокацією. Ці інституції надають не лише суттєві знання та добру волю, але й виступають фасилітаторами, які допомагають Україні приєднатися до економічних конфігурацій вищого рівня, таких як Митний союз ЄС та єдиний цифровий ринок. Особлива увага приділяється арбітражним послугам, які надає ICC, які відіграли ключову роль у вирішенні інвестиційних спорів, пов'язаних із сплатою податків, і забезпеченні правової допомоги.

Сучасне податкове та митне законодавство України не могло б розвиватися без активної участі міжнародних неурядових організацій, таких як ICC та САССІ. Зі швидким розвитком глобалізації ці інституції стали більш важливими для України, оскільки її економічна конкурентоспроможність зростає. Під час зміни балансу сил у світовій політиці співпраця з цими інституціями допомагає Україні впроваджувати та захищати політику економічно сталого та суверенного розвитку.

Introduction. The functioning of a unified global trading system calls not only for the adherence to international commercialization, but also for the imposition of taxes and customs unification. There is a changing complexity in global commerce especially in the area of post-conflict reconstruction and the digital economy that requires adequate infrastructural assistance to guide governments in establishing essential fiscal policies. In her path towards European Union integration, Ukraine, as a developing nation emerging from conflict, is in urgent need to update and develop the required institutional infrastructure to implement modern tax and customs policies and practices.

In this regard, non-governmental international institutions are coming to the forefront, for instance, the International Chamber of Commerce (ICC) or the Confederation of Asia-Pacific Chambers of Commerce and Industry (CACCI). Their activities in the sphere of standardization of trade procedures, legal predictability, and other forms of assistance are actively aiding Ukraine's globalization efforts. While earlier analysis concentrated on intergovernmental institutions, such as the OECD and WTO, non-state participants in the governance of tax and customs policy still remain largely unknown. The works of Moshy Anan (2020) along with reports from the European Commission and OECD have highlighted the need for business engagement in tax policy, yet, they have neglected the inter-structural and intra-regional dynamics of NGO activity in Eastern Europe.

This article seeks to fill that void by looking into the role of ICC and CACCI in Ukraine's contribution to fiscal integration through a policy advocacy, conflict management, and training perspective. The pertinent question remains how these institutions are able to affect systemic change in a country that is economically depressed and administratively fragile.

The primary goal of this research is to evaluate the effect of foreign non-governmental entities in the modernization and internationalization processes of Ukraine's customs and taxation system, paying specific attention to their strategic contributions, operational tools, and partnership activities that assist Ukraine in meeting global taxation requirements.

The Main Aim of Article. In the opinion of the International Chamber of Commerce (ICC), one of the most eminent contributions in governing international trade and taxation is the creation and continuous modification of the Incoterms. These internationally accepted terms of trade detail who is charged with what obligations, responsibilities, and where the risks and taxes are concerned as far as international trade is involved. These Incoterms aid facilitate the proper allocation of tax duties between the contracting parties by identifying the customs VAT and excise duties gateways [1, p. 45]. Ukraine has implemented these terms into legislation address-

ing the foreign economic activity of the country for the purpose of integration into world contractual relations and reduction of legal compliance risks [2, p. 31].

The ICC's relationships with intergovernmental bodies like the OECD, UNCTAD, and WTO have certainly gave the ICC additional leverage of impact on the global fiscal architecture. In the framework of the OECD's Base Erosion and Profit Shifting (BEPS) initiative, the ICC acts as an intermediary between the private sector and intergovernmental tax policy institutions, helping form consensus on contentious matters, including digital taxation, transfer pricing, and abuse of tax treaties [3, p. 19]. Ukraine's adoption of the Inclusive Framework in 2017, and later compliance with OECD's Country-by-Country Reporting and Action 13 of BEPS, has, to some degree, been the result of ICC model consultation and guideline advocacy [4, p. 22; 5, p. 40].

The ICC is renowned for arbitrating complex cross-border commercial and investment tax disputes, which has allowed its International Court of Arbitration to establish itself as the most trusted jurisdiction in Ukraine. This panel increasingly receives cases from Ukrainians businesses that operate elsewhere and are involved in indirect tax disputes and customs valuation conflicts. ICC arbitration awards are characterized by the neutrality and procedural flexibility, as well as by the ICC's reputation, all of which have made ICC arbitration the foundation for Ukraine's integration with international business legislation [6, p. 62; 7, p. 15].

From a comparative perspective, countries like Georgia and Kazakhstan have also adopted the ICC's recommendations to design fiscal reforms. However, due to the post Ukrainian war circumstances, adopting these policies is particularly urgent and complex, especially considering the EU's conditionality and the need to restore trust in institutions for Ukraine.

As a regional business institution, CACCI has offered invaluable assistance in trade on the primary level by issuing the customs integration modernization recommendations. These include the creation of automated systems for filing customs documents, the establishment of risk management control systems, and the unification of customs nomenclatures. Ukraine has applied some of these suggestions in developing the Customs Policy Strategy for 2020–2025, which provides for the stepwise introduction of blockchain technology and integrated tariff interface [8, p. 24; 9, p. 11].

In addition to customs, CACCI fosters the collaboration of the public and private sectors in taxation administration by organizing the sharing of experience between chambers and ministries within the region. Ukrainian business associations – particularly the Ukrainian Chamber of Commerce

and Industry and the Union of Ukrainian Entrepreneurs – have partnered with CACCI has to jointly develop training courses, legislative initiatives, and consultations on tax policy for small and medium enterprises (SMEs) friendly reforms [10, p. 29]. These initiatives have resulted in more straightforward corporate tax declaration procedures, greater availability of electronic reporting, and simpler VAT regulations for microentrepreneurs.

The use of environmental fiscal instruments is the third level of coordination. Both ICC and CACCI have advocated for sustainable fiscal policies in line with UN SDG 13 and the EU Green Deal. Ukraine has slowly started applying excise taxes and fiscal subsidies for companies that invest in clean technologies, circular economy, and low-emission-transportation business activities [11, p. 34; 12, p. 48]. Although implementation remains patchy, the policy frameworks developed with the support of ICC/CACCI serve as a guide for future reforms.

Conclusion. Finally, ICC and CACCI perform not only as norm entrepreneurs, but also as actual collaborators in the processes of institutional change. Their impact goes beyond lobbying as they also actively design funding documents, educate local officials, and integrate Ukraine into an international ecosystem of responsible tax cooperation, which facilitates international development assistance.

As shown, the further study of ICC and CACCI's instruments and strategies reveal varied and ever-changing impacts. By providing advisory services and opting for legal unification, standardization, and even dispute resolution, these organizations provide considerable relief to the Ukrainian fiscal system and enable it to satisfy global demands. These transitions prove to be particularly supportive during the phase of economic recovery and changes as the support enables processes that seek to enhance equity in tax distribution, transparency in regulations, and security for investments to be legitimated. Moreover, the actions of these organizations assist in realizing not only the technical provisions, but also the broader integration of Ukraine into the international economic and regulatory systems. These actions span the gamut of legal integration, blending, and building infrastructure for fiscal governance which supports reform of the system in transitional economies like Ukraine. This enable integration makes it possible for Ukraine to become deeply involved in international trade structures. A blend of legal integration, capacity building, and provision of arbitration forms a seamless structure through which international NGOs can participate in the domestic process of fiscal modernization.

This study highlights that non-governmental international actors, especially ICC and CACCI, facilitate the processes behind the internationalization of Ukraine's tax and customs systems. Their legal provisions, policy documents, and aid programs allow for the gradual approximation of Ukraine's fiscal governance systems to international benchmarks.

Through the ICC's standardization of trade procedures by Incoterms, businesses operating in Ukraine receive more favorable legal and tax stipulations in regard to foreign transactions. Also, Ukraine's compliance with the OECD BEPS framework under the guidance of ICC is a proactive step toward global compliance of anti-avoidance and transparency measures. The ICC improves the capacities for dispute resolution, which positively impacts Ukraine's investment climate from an international perspective and brings it in line with international legal standards.

At the same time, CACCI's innovative regionally focused activities provide Ukraine with simplified customs, public-private dialogue, and institutional development. Its promotion of e-customs, mutual recognition of tax exemptions, and green fiscal reforms align with Ukraine's policy objectives within the context of post-war recovery. These contributions are important for the alignment of Ukraine's infrastructure with EU norms, facilitating the digitalization of the economy, and attracting foreign investments.

Despite the gains made in progress, several issues have emerged. Ukraine still has gaps in institutional capacity, has minimal intra-agency coordination, and suffers from political obstructions that prolong action. Additionally, while there are frameworks in place, the enforcement mechanisms tend to be much slower. Thus, there is need for a comprehensive approach towards closing the gap between policy formulation and policy implementation.

In the following years, further research should attempted to assess the economic consequences of Ukraine's collaboration with ICC and CACCI. Looking at other post Soviet or transitioning economies could be helpful in understanding how these economies adopt and practice relative comparative studies. Further, studying the impact of NGOs on digital taxation and climate change fiscal policy would contribute to better understanding how these institutions impact global governance of taxation.

In sum, the integration of Ukraine into the global customs and tax system is a legal obligation and a strategic necessity. Ukraine will continue to need the globally and regionally powerful non-governmental organizations ICC and CACCI which will remain facilitators of reform, modernization, and sustainable development of Ukraine's fiscal system.

BIBLIOGRAPHY

1. Anan M. L. Trends in Legal Practice. *New York University Journal of International Law and Politics*. 2020. URL: <https://nyujilp.org/wp-content/uploads/2010/06/NYI301.pdf> (дата звернення: 08.04.2025).
2. Confederation of Asia-Pacific Chambers of Commerce and Industry. *Annual Report on Trade and Tax Harmonization in Asia-Pacific*. CACCI, 2022. 78 c.
3. European Bank for Reconstruction and Development. *Ukraine: Trade Facilitation and Tax Governance Review*. London : EBRD, 2022. 65 c.
4. European Commission. *Taxation in the Digital Economy: Policy Considerations and Regulatory Frameworks*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023. 92 c.
5. International Chamber of Commerce. *ICC Arbitration and ADR Rules*. Paris : ICC, 2021. 44 c.
6. International Chamber of Commerce. *Business Case for Sustainable Tax Systems: Supporting Green Recovery and Resilience. ICC Policy Brief*. Paris : ICC, 2022. 38 c.
7. International Chamber of Commerce. *Guidelines for International Trade and Customs*. Paris : ICC Academy, 2023. 56 c.
8. Kovalenko O. V., Mykhailenko S. H. International Tax Policy: Problems of Implementation in Ukraine. *Journal of Tax Reforms*. 2021. Vol. 15, No. 2. P. 45–62.
9. Ministry of Finance of Ukraine. *Annual Report on Implementation of BEPS Measures and International Tax Cooperation*. Kyiv : MoF Press, 2023. 104 c.
10. OECD. *International Tax Policy and Globalization*. Paris : OECD Publishing, 2020. 87 c.
11. United Nations Conference on Trade and Development. *Global Trade and Development Report*. Geneva : UNCTAD, 2019. 112 c.
12. United Nations Economic Commission for Europe. *Digital Trade and E-Customs: Enabling Paperless Cross-Border Flows*. Geneva : UNECE Publishing, 2020. 98 c.
13. World Bank. *Harmonization of Tax and Customs Policies: Global Trends and Challenges*. Washington, D.C. : World Bank Publications, 2022. 105 c.
14. CACCI. *Tax Reforms and Customs Modernization in Asia-Pacific: Comparative Practices. Regional Economic Bulletin No. 14*. Taipei : CACCI, 2021. 84 c.

REFERENCES

1. Anan, M. L. (2020). *Trends in Legal Practice*. *New York University Journal of International Law and Politics*. Retrieved from <https://nyujilp.org/wp-content/uploads/2010/06/NYI301.pdf>
2. Confederation of Asia-Pacific Chambers of Commerce and Industry. (2022). *Annual report on trade and tax harmonization in Asia-Pacific*. CACCI.
3. European Bank for Reconstruction and Development. (2022). *Ukraine: Trade facilitation and tax governance review*. London: EBRD.
4. European Commission. (2023). *Taxation in the digital economy: Policy considerations and regulatory frameworks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
5. International Chamber of Commerce. (2021). *ICC arbitration and ADR rules*. Paris: ICC.
6. International Chamber of Commerce. (2022). *Business case for sustainable tax systems: Supporting green recovery and resilience. ICC policy brief*. Paris: ICC.
7. International Chamber of Commerce. (2023). *Guidelines for international trade and customs*. Paris: ICC Academy.
8. Kovalenko, O. V., & Mykhailenko, S. H. (2021). International tax policy: Problems of implementation in Ukraine. *Journal of Tax Reforms*, 15(2), 45–62.
9. Ministry of Finance of Ukraine. (2023). *Annual report on implementation of BEPS measures and international tax cooperation*. Kyiv: MoF Press.
10. OECD. (2020). *International tax policy and globalization*. Paris: OECD Publishing.
11. United Nations Conference on Trade and Development. (2019). *Global trade and development report*. Geneva: UNCTAD.
12. United Nations Economic Commission for Europe. (2020). *Digital trade and e-customs: Enabling paperless cross-border flows*. Geneva: UNECE Publishing.
13. World Bank. (2022). *Harmonization of tax and customs policies: Global trends and challenges*. Washington, D.C.: World Bank Publications.
14. Confederation of Asia-Pacific Chambers of Commerce and Industry. (2021). *Tax reforms and customs modernization in Asia-Pacific: Comparative practices (Regional Economic Bulletin No. 14)*. Taipei: CACCI.

РОЗДІЛ V. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.171

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2025-1-06>

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ОНЛАЙН-ПОСЛУГ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ РЕГУЛЮВАННЯ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ

Жибак А. А.

*аспірант кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
факультету міжнародної торгівлі та права
Державний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-0714-2090
zhybakandrew@gmail.com*

Ключові слова: *цифрова трансформація, Європейський Союз, онлайн-послуги, онлайн-платформи, євроінтеграція, імплементація.*

У статті розглянуто цифрову трансформацію як важливу складову сучасного розвитку України, яка забезпечує розвиток цифрової економіки та формує ефективну сферу онлайн-послуг. Підкреслено, що цифрова трансформація вимагає належного нормативно-правового забезпечення, яке сприятиме ефективному впровадженню інноваційних технологій та цифрових процесів у відповідності із сучасними міжнародними стандартами.

Акцентовано увагу на багаторічному досвіді Європейського Союзу у сфері правового регулювання, стратегічного управління та формування цифрової політики, а також на значній фінансовій підтримці участі України у інноваційних проєктах у сфері цифровізації.

Проаналізовано результати гармонізації національного законодавства України з європейськими нормами, а також виклики, що постають на шляху реалізації ефективної цифрової трансформації як ключового елементу секторальної інтеграції між Україною та Європейським Союзом. Підкреслено, що сприяти наближенню регуляторних інструментів та цифрового розвитку України до рівня Європейського Союзу має на меті Дорожня карта інтеграції до Єдиного цифрового ринку за умови своєчасної та ефективної реалізації її положень.

Зроблено акцент на тому, що гармонізація національного законодавства з європейськими нормами здійснювалася із значними затримками, що привело до невідповідності механізмів захисту персональних даних та регулювання надання цифрових послуг і контенту вимогам сучасного європейського законодавства.

Встановлено, що в Україні відсутні спеціальні норми для регулювання діяльності онлайн-платформ, що сприяло б створенню справедливого і конкурентного середовища цифрових послуг, а також не сформована нормативно-правова база для врегулювання трудових відносин на таких платформах.

Зроблено висновки про необхідність імплементації положень європейських Закону про цифрові послуги і Закону про цифровий ринок в національне законодавство України, розробки нормативно-правової бази для регулювання платформної зайнятості, а також приведення правових механізмів захисту персональних даних та регулювання надання цифрових послуг і контенту у відповідність до актуальних стандартів Європейського Союзу.

IMPROVING UKRAINIAN LEGISLATION ON ONLINE SERVICES IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION: IMPLEMENTATION OF EUROPEAN EXPERIENCE IN REGULATING ONLINE PLATFORMS

Zhybak A. A.

*Postgraduate Student at the Department of International, Civil
and Commercial Law
State University of Trade and Economics
Kyoto str., 19, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0714-2090
zhybakandrew@gmail.com*

Keywords: *digital transformation,
European Union, online services,
online platforms, European
integration, implementation.*

The article considers digital transformation as an important component of Ukraine's modern development, which ensures the development of the digital economy and forms an efficient online services sector. It is emphasised that digital transformation requires proper regulatory and legal support, which will facilitate the effective implementation of innovative technologies and digital processes in accordance with modern international standards.

Attention is focused on the European Union's many years of experience in legal regulation, strategic management, and digital policy making, as well as on the significant financial support for Ukraine's participation in innovative digitalisation projects.

The article analyses the results of harmonisation of Ukraine's national legislation with European norms, as well as the challenges faced in implementing effective digital transformation as a key element of sectoral integration between Ukraine and the European Union. It is emphasised that the Roadmap for Integration into the Digital Single Market aims to bring Ukraine's regulatory instruments and digital development closer to the level of the European Union, provided that its provisions are implemented in a timely and effective manner.

The author emphasises that the harmonisation of national legislation with European norms was carried out with significant delays, which led to the inconsistency of the mechanisms for protecting personal data and regulating the provision of digital services and content with the requirements of modern European legislation.

The author establishes that Ukraine lacks special rules for regulating the activities of online platforms that would facilitate the creation of a fair and competitive environment for digital services, and there is no legal framework for regulating labour relations on such platforms.

The author draws conclusions about the need to implement the provisions of the European Digital Services Act and the Digital Market Act into the national legislation of Ukraine, to develop a regulatory framework for regulating platform employment, and to bring the legal mechanisms for protecting personal data and regulating the provision of digital services and content in line with the current standards of the European Union.

Вступ. Цифрова трансформація є однією з рушійних сил сучасного розвитку України, забезпечуючи економічне зростання, удосконалюючи державне управління, відкриваючи нові перспективи для бізнесу, покращуючи добробут людей та зміцнюючи національну безпеку держави. Незважаючи на труднощі, пов'язані з воєнним станом, в Україні реалізуються заходи, спрямовані на розвиток цифрової інфраструктури, підвищення

цифрової грамотності, забезпечення кібербезпеки, цифровізацію економічних процесів та формування в суспільстві високого рівня цифрової культури. Водночас означена сфера суспільних відносин потребує належного правового регулювання, що сприятиме розвитку цифрової економіки, де створюються попит і пропозиція на послуги онлайн-платформ, які об'єднують бізнес та споживачів, забезпечуючи їхні потреби та інтереси.

Багаторічний досвід у сфері нормативно-правового регулювання, а також у прийнятті важливих стратегічних рішень, які визначають розвиток цифрової сфери має Європейський Союз (далі – ЄС). Завдяки цьому він відіграє провідну роль у формуванні цифрової політики, створенні регуляторних рамок та впровадженні інноваційних технологій, які спрямовані на забезпечення стабільного та безпечного цифрового майбутнього. Попри певний прогрес в удосконаленні національного законодавства у сфері онлайн-послуг завдяки гармонізації з нормами ЄС, цей процес залишається складним і довготривалим, що вимагає від України активної та узгодженої політики, адаптованої до нових викликів цифрової ери.

На проблемі удосконалення правового регулювання в Україні сфери онлайн-послуг у контексті євроінтеграційних процесів зосереджені дослідження Л.А. Валько [23], О.С. Вишневецького [26], В. Копанєва [1], В.І. Ляшенко [26], Ю. Поліковської [18], М. Федорова [19].

Метою статті є аналіз чинного законодавства України у сфері онлайн-послуг, дослідження європейського досвіду регулювання цифрових послуг загалом та діяльності онлайн-платформ зокрема, а також визначення ключових напрямів удосконалення нормативно-правової бази України з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Цифрова трансформація є пріоритетом діяльності Уряду України, про що свідчить, зокрема, створення у 2019 р. Міністерства цифрової трансформації України (далі – Мінцифри). Загалом її суть полягає у застосуванні цифрових інструментів у різних сферах суспільних відносин. Серед іншого, цифрова трансформація значною мірою визначає ефективність функціонування цифрової екосистеми онлайн-послуг (онлайн-посередництво, пошукові системи в мережі Інтернет, соціальні мережі, обмін відео, незалежні від номера послуги міжособистісного зв'язку, веб-браузери тощо) які завдяки своїм численним перевагам стали невід'ємною складовою сучасного життя.

Доцільно зазначити, що синонімом цифрової трансформації вважається термін «діджиталізація» (англ. *digitalization*), який на думку дослідників включає не тільки переведення інформації в цифрову форму, але і має соціальні, культурні та антропологічні наслідки [1, с. 118]. Неологізм «діджиталізація», увійшовши в українську мову, у 2019 р. очолив список найбільш відвідуваних слів онлайн-словника «Мислово» [2], що можна вважати одним із проявів глобальної цифрової революції в Україні. І важливо відмітити, що ефективність результатів низки послідовних дій держави у напрямку цифрової трансформації показав рейтинг EGDI за 2024 р. [3] – серед 193 країн-чле-

нів ООН Україна зайняла п'яте місце за рівнем розвитку цифрових державних послуг і перше за залученням громадян до державних процесів через онлайн-платформи, а також обіграла середній індекс розвитку цифрових державних послуг у Європі.

Цифрова трансформація є складовою секторальної інтеграції між ЄС та Україною, зовнішня політика якої була проєвропейською з початку відновлення незалежності. Ще Постановою Верховної Ради України (далі – ВРУ) від 02.07.1993 перспективною метою української зовнішньої політики було визначено членство України в Європейських Співтовариствах, а також інших західноєвропейських або загальноєвропейських структурах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам [4]. Конституція України, прийнята 28.06.1996, у ст. 18 закріпила положення про те, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права [5].

У 2013 р. завершилася робота над Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію). Політичну частину Угоди про асоціацію підписано 21.03.2014, економічну – 27.06.2014, а у повному обсязі вона набула чинності з 01.09.2017 [6]. Першим офіційним формальним підтвердженням євроінтеграційних прагнень України стало прийняття 23.06.2022 Європейською радою рішення про надання Україні статусу країни-кандидата на вступ до ЄС [7].

В Угоді про асоціацію, серед іншого, було закріплено заходи щодо забезпечення вільного обігу інформаційних послуг в цифровому середовищі, доступу до ринку через транскордонне надання послуг, гармонізації національного законодавства у сфері захисту прав споживачів із європейським законодавством, зокрема шляхом імплементації *acquis* ЄС у національну правову систему. Відповідні положення, а також *acquis* ЄС щодо інформаційного суспільства та електронних комунікацій були визначені у Доповненні XVII-3 [8] («Правила, що застосовуються до телекомунікаційних послуг») до Глави 6 («Заснування підприємств, торгівля послугами та електронна торгівля») Розділу IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею») Угоди про асоціацію.

Результати виконання взятих Україною згідно Доповнення XVII-3 зобов'язань щодо імплементації *acquis* ЄС наступні: 03.09.2015 прийнято Закон України «Про електронну комерцію» [9], а також внесені зміни до інших законодавчих актів

у сфері електронної комерції (відповідно до положень Директиви 2000/31/ЄС про електронну торгівлю); 05.10.2017 прийнято Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [10] (відповідно до положень Регламенту 910/2014 про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій в межах внутрішнього ринку); 16.12.2020 прийнято Закон України «Про електронні комунікації» [11] (відповідно до положень директив 2002/19/ЄС, 2002/20/ЄС, 2002/21/ЄС, 2002/22/ЄС та ін., які регулюють сфери електронних комунікацій та радіочастотного спектра); 27.08.2021 у ВРУ зареєстровано проєкт Закону про захист послуг, що надаються із застосуванням системи умовного доступу [12] (відповідно до положень Директиви 98/84/ЄС про правовий захист послуг на основі умовного доступу або які складаються з нього).

Важливо відмітити, що з метою покращення нормативно-правового забезпечення захисту персональних даних, до збільшення випадків обробки яких у різних сферах економічної та соціальної діяльності привів прогрес у сфері інформаційних технологій, ще 01.06.2010 було прийнято Закон України «Про захист персональних даних» [13] відповідно до положень міжнародного права та законодавства ЄС, зокрема Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [14] та Додаткового протоколу до неї щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних [15], а також чинних на той час європейських директив 95/46/ЄС і 97/66/ЄС.

Однак, зважаючи на те, що з 2018 р. ключовим регулятивним актом в ЄС, який регулює обробку особистих даних осіб та має екстратериторіальну дію є Загальний регламент про захист даних (GDPR) [16], існує необхідність адаптувати положення Закону України «Про захист персональних даних» до актуальних європейських стандартів згідно вимог Угоди про асоціацію. Наразі у ВРУ розглядається проєкт Закону про захист персональних даних від 25.03.2008 [17], який є новою редакцією Закону від 01.06.2010. Із даним законопроектом працюють також відповідні експерти, і на жаль, приходять до висновку, що окремі його положення не відповідають тій усталеній практиці, яка напрацьована і функціонує в системах європейських держав із захисту персональних даних [18]. Прикро, але в Україні внесення змін до законодавства нерідко займає занадто багато часу, іноді триває роками, що негативно позначається на розвитку ключових галузей і стримує прогрес у вирішенні нагальних проблем суспільства.

Прагнучи реалізувати потенціал цифрової економіки як в Україні, так і в ЄС, Європейська комісія (далі – ЄК) серед першочергових пріоритетів визначила подолання бар'єрів у напрямку

створення Єдиного цифрового ринку. У 2018 р. між Україною та ЄС узгоджено Дорожню карту інтеграції до Єдиного цифрового ринку (далі – Дорожня карта), яка передбачає впровадження новітніх цифрових норм та стандартів ЄС [19], а Мінцифри постійно співпрацює з ЄК щодо її оновлення. Станом на початок 2025 р. половина положень Дорожньої карти реалізована, 36% перебувають в розробці, а 15% ще не розпочато [20]. Серед реалізованих – приведено норми чинного законодавства України у відповідність до права ЄС у таких сферах як: конкуренція на ринках електронних комунікацій; умовний доступ споживачів до телекомунікаційних послуг; електронна комерція; відкритий доступ до Інтернету; повторне використання інформації, яка є в розпорядженні суб'єктів публічного права; довірчі електронні послуги; авторське право та суміжні права в Інтернеті; приєднання України до програм ЄС у рамках цифрової інтеграції; автентифікація при здійсненні онлайн-платежів; укладення договорів на постачання цифрових послуг/контенту; права споживачів в Інтернеті та ін.

Основою кожного положення Дорожньої карти є відповідний нормативно-правовий акт ЄС, який слід імплементувати в законодавство України. Зокрема, 10.08.2023 прийнято Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги», який набрав чинності 02.03.2024 [21]. Необхідність його прийняття обґрунтовувалася повільним розвитком цифрового сектору вітчизняної економіки, відсутністю нормативно-правового регулювання надання споживачам цього виду послуг, а також необхідністю імплементування у національне законодавство європейської Директиви 2019/770, яка регулює окремі аспекти договірних відносин у сфері постачання цифрових послуг/контенту [22].

Власне, положення Директиви 2019/770 і були взяті за основу визначення загальних підходів до формування системи нормативно-правового регулювання ринку онлайн-послуг в Україні. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги», чітко сформулювавши дефініції цих двох фундаментальних компонентів сучасного цифрового середовища, регулює договірні відносини щодо їх надання: закріплює права та обов'язки виконавця і споживача цифрових послуг/контенту, окрему увагу приділяючи вимогам щодо об'єктивних та суб'єктивних критеріїв відповідності цифрових послуг/контенту, а також передбачає наслідки порушення умов договору про їх надання.

Вищевказаний Закон, встановлюючи правові механізми захисту прав споживачів цифрових послуг/контенту, одночасно визначив перелік відносин, на які його дія не поширюється, оскільки останні регулюються спеціальними законами чи нормами загального законодавства: 1) купів-

ля-продаж товарів з цифровими елементами (наприклад, якщо предметом договору купівлі-продажу є смарт-телевізор – покупець отримує доступ до таких цифрових послуг/контенту, як попередньо встановлені додатки, оновлення програмного забезпечення, інтеграція з хмарними сервісами, вбудовані голосові помічники); 2) надання послуг з електронною формою подання інформації щодо результатів їх надання чи інших даних (наприклад, дизайнерські послуги, які включають отримання споживачем цифрової візуалізації очікуваного результату); 3) надання електронних комунікаційних послуг (наприклад, мобільний зв'язок чи IP-телефонія); 4) надання медичних послуг (наприклад, використання пацієнтом особистого кабінету на вебсайті медичного закладу); 5) надання фінансових послуг (наприклад, послуги онлайн-банкінгу); 6) надання послуг у сфері азартних ігор за допомогою онлайн-систем (наприклад, ставки у букмекерських конторах через їхні вебсайти чи мобільні додатки); 7) передача виконавцем програмного забезпечення або надання доступу до нього на підставі безоплатної публічної ліцензії з відкритим вихідним кодом, якщо персональні дані споживача використовуються виключно з метою вдосконалення надійності, сумісності та інтероперабельності такого програмного забезпечення (наприклад, пакет офісних програм LibreOffice, доступний для завантаження, використання та модифікації за умовами відкритої ліцензії); 8) постачання цифрового контенту необмеженому колу осіб (наприклад, публікація відео на платформі YouTube); 9) надання цифрових послуг/контенту розпорядниками публічної інформації (наприклад, через мобільний додаток та вебсайт «Дія» громадяни отримують доступ до цифрових документів, подання заяв, запитів тощо).

Заради справедливості потрібно зауважити на тому, що, незважаючи на переваги Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги», дослідники вказують на наявність у ньому певних прогалин, серед яких – не в повному обсязі врегульованими залишаються питання постійного підтримання та оновлення контенту та недостатньо впроваджений принцип «розумного строку» [23, с. 49].

Практичний досвід демонструє, що інвестування в цифрові технології та інфраструктуру, професійна підготовка фахівців, оплата їхньої праці, модернізація бізнес-процесів, забезпечення кібербезпеки, проведення досліджень і розробок вимагають значних фінансових ресурсів. ЄС активно допомагає Україні у вирішенні цієї задачі. Сприяючи цифровій трансформації України, ЄС з 2012 р. впроваджує та фінансує проекти, що спрямовані на розвиток е-урядування, зміц-

нення кібербезпеки та захисту даних, серед яких: «Підтримка електронного урядування в Україні» (жовтень 2012 – квітень 2016); EGOV4Ukraine (листопад 2016 – серпень 2021); «Підтримка ЄС у зміцненні кібербезпеки України» (березень 2022 – серпень 2023); EU4DigitalUA (жовтень 2020 – березень 2024); DT4UA (листопад 2022 – квітень 2025) [24].

Україна, як асоційована країна, є активним учасником програми «Цифрова Європа» (2021 – 2027). Завдяки цій програмі малі та середні підприємства отримують можливість фінансувати інноваційні проекти і розвиток цифрової інфраструктури. Громадські організації реалізують соціальні ініціативи та сприяють популяризації цифровізації. Заклади вищої освіти мають доступ до цифрових ресурсів і міжнародної співпраці, що дозволяє покращити якість навчання та наукових досліджень. Державні установи, у свою чергу, зосереджуються на підвищенні ефективності публічних послуг і розвитку культурної сфери за допомогою цифрових технологій. Вищевказані суб'єкти також залучають міжнародний досвід та співпрацюють з приватним сектором для досягнення спільних цілей.

Серед важливих кроків, які наближують ЄС до цифрової епохи, слід відмітити прийняття Закону про цифрові послуги (*Digital Services Act*, чинний в повному обсязі з 17.02.2024, далі – DSA) та Закону про цифрові ринки (*Digital Markets Act*, чинний з 02.05.2023, далі – DMA) [25]. Положення зазначених актів спрямовані на створення конкурентного середовища, забезпечення справедливого ставлення до користувачів і можливості використовувати онлайн-послуги, незалежно від місця розташування юридичних осіб або фізичних осіб, без побоювань щодо маніпулятивних алгоритмів чи незаконних товарів і контенту. Найбільш суворі зобов'язання DSA накладає на дуже великі онлайн-платформи та дуже великі пошукові системи, а DMA спрямований на вирішення проблеми економічної влади та домінування на цифрових ринках великих онлайн-платформ, надаючи їм статус гейткіпера (від англ. *gatekeeper*) та встановлюючи певні обмеження щодо їхньої поведінки.

З урахуванням екстратериторіального характеру застосування положень DSA та DMA, як і інших актів ЄС, що регулюють відносини у сфері цифрових послуг, зважаючи на всесвітнє охоплення мережі Інтернет, може позитивно вплинути не тільки на суверенні інтереси ЄС, але і принести користь міжнародному співтовариству.

На час підписання Угоди про асоціацію розвиток онлайн-платформ в Україні не був винятком з глобальних соціально-економічних та технологічних трендів, спостерігалися численні при-

клади діяльності вітчизняних онлайн-платформ, хоча жодна з них не набула глобального масштабу [26, с. 104]. Разом з тим, зростання у суспільстві попиту на послуги онлайн-платформ, а також зобов'язання, передбачені Угодою про асоціацію та статус України як кандидата на вступ до ЄС висувають новий виклик – необхідність імплементації положень DSA та DMA у національне законодавство. Наразі в Україні відсутні спеціальні норми щодо регулювання діяльності онлайн-платформ, які б забезпечували справедливе та конкурентне середовище цифрових послуг.

Процес євроінтеграції вимагає значного оновлення підходів до правового регулювання трудових відносин, зокрема з урахуванням актуальних трендів у сфері розвитку IT-бізнесу. Розвиток гіг-економіки у зарубіжних країнах зумовив необхідність правового регулювання нової моделі співпраці компаній з фахівцями за гіг-контрактами і в Україні. З метою підвищення конкурентоздатності держави на світовому ринку 15.06.2021 було прийнято Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [27], який визначає організаційні, правові та фінансові засади функціонування Дія.City – унікального правового та економічного режиму в Україні, спрямованого на стимулювання розвитку IT-сектору та креативних індустрій. Його мета – створення вигідних умов для функціонування технологічних компаній, стартапів та фахівців цієї сфери, зокрема через пільгову систему оподаткування, захист прав інтелектуальної власності й запровадження гнучких трудових механізмів. На початок 2025 р. Дія.City налічує 1656 резидентів [28] – юридичних осіб, які зареєстровані на території України та здійснюють певні види діяльності у сфері IT-бізнесу.

Не варто залишати поза увагою також перспективи нових форм зайнятості, які пропонує платформна економіка, трансформуючи форми організації праці, що ставить держави світу перед необхідністю законодавчого регулювання створення робочих місць та організації праці на онлайн-платформах. В Україні нормативно-правова база для регулювання платформної зайнятості на даний час не сформована.

Висновки. Стан нормативно-правового регулювання онлайн-послуг в Україні не відповідає вимогам оновленого гармонізованого європейського законодавства, що створює бар'єри для інтеграції країни до ЄС. Відсутність спеціального законодавства щодо регулювання діяльності онлайн-платформ з метою забезпечення справедливого та конкурентного ринку цифрових послуг суттєво впливає на становлення цифрової економіки в Україні. Нагальним завданням є імплементація положень DSA та DMA у національне законодавство, а також розробка нормативно-правової бази для регулювання платформної зайнятості. Важливою для успішної інтеграції України до ЄС вбачається адаптація положень Закону України «Про захист персональних даних» до сучасних європейських стандартів та ліквідація прогалин у Законі України «Про цифровий контент та цифрові послуги». Усі ці аспекти потребують системного та своєчасного підходу до вдосконалення правового регулювання онлайн-послуг в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копанєва В. Діджиталізація в парадигмі цифрової трансформації. Conference: IX International Scientific and Practical Conference: «Analysis of the problems of science and modern education». Prague, Czech Republic. March 2023. P. 117-122. URL: <https://surl.li/kfaqfk> (дата звернення: 26.03.2025).
2. Скрипін В. «Діджиталізація» – слово 2019 року в Україні за версією онлайн-словника «Мислово». ІТС, 27.12.2019. URL: <https://surl.li/scutls> (дата звернення: 26.03.2025).
3. E-Government Development Index (EGDI). URL: <https://surl.li/ashmgw> (дата звернення: 26.03.2025).
4. Про Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 № 3360-XII. URL: <http://surl.li/udjtpg> (дата звернення: 26.03.2025).
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://surl.li/hlqs> (дата звернення: 26.03.2025).
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03.2014, 27.06.2014. URL: <http://surl.li/hvoyuh> (дата звернення: 26.03.2025).
7. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. URL: <https://surl.li/luvxv> (дата звернення: 26.03.2025).
8. Додатки до розділу IV «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <https://surl.li/znuzqs> (дата звернення: 26.03.2025).
9. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://surl.li/leqfqm> (дата звернення: 26.03.2025).

10. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://surl.li/oxjtiw> (дата звернення: 26.03.2025).
11. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. URL: <https://surl.li/drvpsv> (дата звернення: 26.03.2025).
12. Проект Закону про захист послуг, що надаються із застосуванням системи умовного доступу. URL: <https://surl.li/vuckme> (дата звернення: 26.03.2025).
13. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://surl.gd/vmzsiz> (дата звернення: 26.03.2025).
14. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28.01.1981. URL: <https://surl.li/udlloy> (дата звернення: 26.03.2025).
15. Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних від 08.11.2001. URL: <https://surl.gd/tefbzg> (дата звернення: 26.03.2025).
16. Regulation 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General data protection regulation). URL: <http://surl.li/hwmobz> (дата звернення: 26.03.2025).
17. Проект Закону про захист персональних даних. <https://surl.li/kbsuou> (дата звернення: 26.03.2025).
18. Поліковська Ю. Законопроект «Про захист персональних даних» потребує правок до другого читання, – експерти. ДМ, 20.11.2024. URL: <https://surl.li/fjbnwc> (дата звернення: 26.03.2025).
19. Федоров М. Як Україна рухається до Єдиного цифрового ринку ЄС. Українська правда, 10.12.2021. URL: <https://surl.li/tmltfe> (дата звернення: 26.03.2025).
20. Дорожня карта інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС. URL: <https://surl.li/vuzzfr> (дата звернення: 26.03.2025).
21. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10.08.2023 № 3321-IX. URL: <https://surl.li/pttopv> (дата звернення: 26.03.2025).
22. Пояснювальна записка до проекту Закону про цифровий контент та цифрові послуги. URL: <https://surl.li/glbluu> (дата звернення: 26.03.2025).
23. Валько Л.А. Гармонізація законодавства України та ЄС у сфері захисту прав споживачів цифрових послуг. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 86: частина 2. С. 44-50.
24. EGA. Projects. URL: <https://salo.li/bC3E63E> (дата звернення: 26.03.2025).
25. The Digital Services Act package. URL: <https://surl.li/pssjrm> (дата звернення: 26.03.2025).
26. Ляшенко В.І. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія / В.І. Ляшенко, О.С. Вишневський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. 252 с.
27. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. URL: <https://surl.gd/ntnrh> (дата звернення: 26.03.2025).
28. Дія.City. URL: <https://city.diia.gov.ua/> (дата звернення: 26.03.2025).

REFERENCES

1. Kopanjeva V. (2023) Didzhitalizacija v paradyghmi cyfrovoji transformaciji [Digitalisation in the digital transformation paradigm]. *IX International Scientific and Practical Conference: «Analysis of the problems of science and modern education» (Czech Republic, Prague, March 06-08, 2023)*, European Conference, pp. 117-122. <https://surl.li/kfaqfk> [in Ukrainian].
2. Skrypin V. (2019) «Didzhitalizacija» – slovo 2019 roku v Ukrajini za versijeju onlajn-slovnyka «Myslovo» [‘Digitalisation’ is the word of 2019 in Ukraine according to the online dictionary ‘Myslovo’], ITC. <https://surl.li/scutls> [in Ukrainian].
3. E-Government Development Index (EGDI). <https://surl.li/ashmgw> [in English].
4. Pro Osnovni naprjamy zovnishnjoji polityky Ukrajiny: Postanova Verkhovnoji Rady Ukrajiny vid 02.07.1993 № 3360-XII [On the General Directions of the Foreign Policy of Ukraine: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated 02.07.1993 № 3360-XII]. <http://surl.li/udjtpg> [in Ukrainian].
5. Konstytucija Ukrajiny: Zakon Ukrajiny vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 No. 254k/96-BP]. <http://surl.li/hlqs> [in Ukrainian].

6. Ughoda pro asociaciju mizh Ukrajinoju, z odnijeji storony, ta Jevropejskym Sojuzom, Jevropejskym spivtovarystvom z atomnoji energhiji i jikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoji storony vid 21.03.2014, 27.06.2014 [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand, dated 21.03.2014, 27.06.2014]. <http://surl.li/hvoyuh> [in Ukrainian].
7. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. <https://surl.li/luvvxx> [in English].
8. Dodatky do rozdil IV «Torghivlja ta pytannja, pov'jazani z torghivleju» Ughody pro asociaciju mizh Ukrajinoju, z odnijeji storony, ta Jevropejskym Sojuzom, Jevropejskym spivtovarystvom z atomnoji energhiji i jikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoji storony [Annexes to Title IV 'Trade and Trade-Related Matters' of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand]. <https://surl.li/znuzqs> [in Ukrainian].
9. Pro elektronnu komerciju: Zakon Ukrainy vid 03.09.2015 № 675-VIII [On electronic commerce: Law of Ukraine dated 03.09.2015 No. 675-VIII]. <https://surl.li/leqfqm> [in Ukrainian].
10. Pro elektronnu identyfikaciju ta elektronni dovirechi poslughy: Zakon Ukrainy vid 05.10.2017 № 2155-VIII [On electronic identification and electronic trust services: Law of Ukraine dated 05.10.2017 No. 2155-VIII]. <https://surl.li/oxjtiw> [in Ukrainian].
11. Pro elektronni komunikaciji: Zakon Ukrainy vid 16.12.2020 № 1089-IX [On electronic communications: Law of Ukraine dated 16.12.2020 No. 1089-IX]. <https://surl.li/drpsv> [in Ukrainian].
12. Projekt Zakonu pro zakhyst poslugh, shho nadajutsja iz zastosuvannjam systemy umovnogho dostupu [Draft Law on the Protection of Services Provided with the Use of Conditional Access System]. <https://surl.li/vuckme> [in Ukrainian].
13. Pro zakhyst personalnykh danykh: Zakon Ukrainy vid 01.06.2010 # 2297-VI [On the protection of personal data: Law of Ukraine No. 2297-VI dated 01.06.2010]. <https://surl.gd/vmzsiz> [in Ukrainian].
14. Konvencija pro zakhyst osib u zv'jazku z avtomatyzovanoju obrobkoju personalnykh danykh vid 28.01.1981 [Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data dated 28.01.1981]. <https://surl.li/udlloy> [in Ukrainian].
15. Dodatkovyj protokol do Konvenciji pro zakhyst osib u zv'jazku z avtomatyzovanoju obrobkoju personalnykh danykh shhodo orghaniv naghljadu ta transkordonnykh potokiv danykh vid 08.11.2001 [Additional Protocol to the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data for Supervisory Authorities and Transborder Flows of Data dated 08.11.2001]. <https://surl.gd/tefbzg> [in Ukrainian].
16. Regulation 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General data protection regulation). <http://surl.li/hwmobz> [in English].
17. Projekt Zakonu pro zakhyst personalnykh danykh [Draft Law on Personal Data Protection]. <https://surl.li/kbsuou> [in Ukrainian].
18. Polikovs'ka Ju. (2024) Zakonoprojekt «Pro zakhyst personalnykh danykh» potrebuje pravok do drughogho chytannja, – eksperty [The draft law 'On Personal Data Protection' needs to be amended before the second reading, experts say]. DM. <https://surl.li/fjbwnv> [in Ukrainian].
19. Fedorov M. (2021) Jak Ukrainia rukhajetsja do Jedynogho cyfrovogho rynku JeS [How Ukraine is moving towards the EU Digital Single Market]. Ukrainian Pravda. <https://surl.li/tmltfe> [in Ukrainian].
20. Dorozhnja karta integraciji Ukrainy do Jedynogho cyfrovogho rynku JeS [Roadmap for Ukraine's integration into the EU's Digital Single Market]. <https://surl.li/vuzzfr> [in Ukrainian].
21. Pro cyfrovyj kontent ta cyfrovi poslughy: Zakon Ukrainy vid 10.08.2023 № 3321-IX [On digital content and digital services: Law of Ukraine dated 10.08.2023 No. 3321-IX]. <https://surl.li/pttopv> [in Ukrainian].
22. Pojasnjuvalna zapyska do projektu Zakonu pro cyfrovyj kontent ta cyfrovi poslughy [Explanatory Note to the Draft Law on Digital Content and Digital Services]. <https://surl.li/glbluu> [in Ukrainian].
23. Valjko L.A. (2024) Gharmonizacija zakonodavstva Ukrainy ta JeS u sferi zakhystu prav spozhyvachiv cyfrovykh poslugh [Harmonisation of Ukrainian and EU legislation in the field of consumer protection of digital services]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series PRAVO*, vol 86: part 2, pp. 44-50. [in Ukrainian].
24. EGA. Projects. <https://salo.li/bC3E63E> [in English].

25. The Digital Services Act package. <https://surl.li/pssjrm> [in English].
26. Ljashenko V.I., Vyshnevsjkyj O.S. (2018) *Cyfrova modernizacija ekonomiky Ukrainy jak mozhyvistj proryvnogho rozvytku: monohrafija* [Digital modernisation of Ukraine's economy as an opportunity for breakthrough development: a monograph]. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Industrial Economics. [in Ukrainian].
27. Pro stymuljuvannja rozvytku cyfrovoji ekonomiky v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 15.07.2021 № 1667-IX [On stimulating the development of the digital economy in Ukraine: Law of Ukraine dated 15.07.2021 No. 1667-IX]. <https://surl.gd/ntnrfh> [in Ukrainian].
28. Dija.City [Diia.City.] <https://city.diia.gov.ua/> [in Ukrainian].

Науковий журнал

Ампаро

№ 1, 2025

Комп'ютерна верстка – С.Ю. Калабухова
Коректура – І.М. Чудеснова

Підписано до друку: 27.03.2025.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 6,04.
Замов. 0525/360. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.